

VERSLAG

VAN HET

VERHANDELDE IN DE TWEEDE VERGADERING

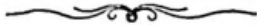
VAN

DE VEREENIGING

TER

BEOEFENING DER KRIJGSWETENSCHAP,

gehouden te 's Gravenhage, den 1 November 1865.

'S GRAVENHAGE,
C. VAN DOORN & ZOON.
1865.

VERSLAG.

Tegenwoordig : 121 leden.

De Voorzitter opent de Vergadering. Nadat de notulen der 1ste Vergadering zijn voorgelezen en goedgekeurd deelt hij mede: dat de commissie, gekozen ingevolge art. 18 van het Reglement, geadviseerd heeft tot het doen drukken der rede van den heer VAN SIJPESTEIJN met het *beknopt verslag* der discussiën, en dat het bestuur zich geheel met dit advies vereenigt.

De Vergadering besluit hierop, bij acclamatie, om het Verslag der 1ste Vergadering te doen drukken.

Het woord wordt gegeven aan den heer P. G. BOOMS, die tot onderwerp zijner voordragt koos :

KRIJGSKUNDIGE BESCHOUWINGEN OVER HET DEENSCH E L E G E R TIJDENS ZIJNE JONGSTE OORLOGEN, EN TERUGBLIK OP HET NEDERLANDSCHE.

M. H. !

Uit de jongste oorlogen door het Deensche leger gevoerd en waarvan de hoofdgebeurtenissen u allen bekend zijn, is het gebleken, dat dit leger in moed noch in vaderlandsliefde, in volharding noch in krijgstucht is te kort geschoten. Intusschen weten wij, dat het meer bepaald in '64 voor de Duitsche legers moest onderdoen en den strijd voor de integriteit van Denemarken spoedig opgeven. Zijne getalsterkte was zeker veel geringer, slechts $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{3}$ van die der tegenpartij; doch deze minderheid alleen is niet voldoende om de herhaalde nederlagen van '64 te verklaren, waar het aan zijne zijde een zoo sterke bondgenoot had als het doorsneden terrein van het Deensche schiereiland, door de kunst toegerust; zoo veilige toevlugtsoorden in, en gemeenschap met

de eilanden van den Deenschen archipel, het hart van het land; het overwigt ter zee, eenheid van bevel en dus van handeling. Er moeten oorzaken buiten die mindere getalsterkte tot de nederlaag hebben bijgedragen. Tot deze behoort voorzeker de demoraliserende afval der Sleeswijk-Holsteiners, welke de gedeeltelijke ontbinding van verscheidene korpsen na zich sleepte (1) en het onderling vertrouwen schokte ook waar zij, vrijwillig of gedwongen, hun vaandel hadden gevolgd; daartoe behoort even zeker de teleurstelling en de ontmoediging welke Denemarken ondervond van ten slotte alleen te staan, waar het dwazelijk op bondgenooten van buiten gerekend had; en wellicht meer dan dit alles, de staatkundige verdeeldheid, de houding van het hof, meer Duitsch- dan Deensch gezind, en het gemis van een vorst, die zich met lijf en ziel aan de zaak van zijn land verbond, zoo als in nog benarder omstandigheden een WILLEM III zich aan de zaak van Nederland toewijdde.

Ik ben geenszins geneigd om deze morele oorzaken van verzwakking gering te schatten, ze op den achtergrond te schuiven; in tegendeel, ik wil haar een leeuwen deel toekennen in de schuld der nederlaag, zeker een grooter deel dan in de tot nu verschenen relazen haar gegeven is. Maar behalve dat dit aandeel zich beter laat beseffen dan juist uitmeten of begrooten, vallen dergelijke omstandigheden meer binnen den waarnemingskring en de waardering van het algemeen, behooren ze minder uitsluitend tot het gebied van de krijgskunst; en ik vermeende daarom beter te doen, met mij in deze vergadering te bepalen tot het bespreken van zuiver militaire oorzaken van minderheid in het Deensche leger van '64 aanwezig, tot gebreken namelijk van zijne organisatie, oefening en bewapening.

Ik doe dit te eerder, omdat het vroegere Denemarken, wat zijne grootte en zijn zielental, wat den aard van zijn terrein en van zijne bevolking, wat zijn militaire staat en zijne staatkundige beteekenis, zelfs wat zijne ongelukkige verhouding tot Duitschland ook in Duitschland's streven tot inlijving van zoogenaamde „admiraalstaten” betreft, zeer veel overeenkomst oplevert met Ne-

(1) Rüstrow zegt 7, en schat het verlies op 6000 man: *Der deutsch-dänische Krieg*, 1864.

derland, en zijn wedervaren ons duidelijker dan dat van eenig ander land toespreekt.

Die poging is niet nieuw. Reeds velen hebben met onmiskenbaar talent en zeker met de zuiverste bedoelingen ons Denemarken terstond tot een waarschuwend voorbeeld gesteld; maar onder den indruk van het eerste oogenblik en niet genoegzame bekendheid met de leemten en gebreken van den Deenschen militairen staat, zoo als de gebeurtenissen deze hebben ontsluitend, heeft hunne waarschuwing een te ongunstig, een ontmoedigend karakter gekregen. Eene nadere vergelijking kan daarom welligt de meer gunstige omstandigheden, waarin wij in vele opzichten verkeerden, doen uitkomen en het overdrevene van dien indruk wegnemen.

Voor de dorheid van sommige details, waartoe ik bij deze gelegenheid moet afdalen, zal ik wel versooning vinden bij eene vergadering die in de eerste plaats het nuttige beoogt.

Ik begin met de organisatie van het Deensche leger. Niettegenstaande de vele relazen, welke dit onderwerp behandelen, bestaat er nog veel verwarring en onzekerheid omtrent de legersterkte waarover Denemarken kon beschikken en de organisatie van zijn militairen staat, en 't is mij niet gelukt dit punt geheel tot klaarheid te brengen; ik zal dus somtijds bij benadering of gevolgtrekking moeten spreken. Zoo veel is echter zeker, dat zijne instellingen uitmuntend, veel beter dan de onze, op papier, in de toepassing zeer veel te wenschen lieten, voor een goed deel eene doode letter waren. Men oordeele.

Het Deensche leger, door conscriptie verkregen, was verdeeld in het zoogenaamde *staande leger* — eene zeer onjuiste benaming — waarbij de militien 4 jaar nominaal in activiteit en 4 jaar in reserve doorbragt, en in de zoogenaamde *versterking*, waartoe hij de 8 volgende jaren behoorde, de helft in zoogenaamde activiteit (1^e ban), de wederhelft in reserve (2^e ban); tot die versterking rekende men verder allen, die vrijgeloot doch voor de dienst geschikt waren, en aan wie 3 maanden oefening werden toegedacht. Van die versterking zouden 18 of 20 bataillons eerste ban, tot de steden behorende, afzonderlijk georganiseerd en gewapend zijn geweest, en eene stedelijke schutterij gevormd

hebben; of deze echter dienst deed, en van hare verrigtingen tijdens den oorlog is mij weinig gebleken.

Het behoeft geen betoog dat Denemarken met dergelijke instellingen, in waarheid uitgevoerd, over een meer dan voldoende sterk leger zou hebben kunnen beschikken; en daarop afgaande kwamen sommigen, voor dat het gordijn geheel was opgehaald, dan ook tot de gevolgtrekking, dat die legermagt van 120 000 tot 125 000 man, met 120, ja zelfs 132 vuurmonden kon bedragen (1). Zij berekenden het staande leger op 8 maal de jaarlijksche ligting van 7500 hoofden met inbegrip der buitengewone contingenten, en de versterking insgelijks op eene 60 000 man. Dewijl echter van die versterking slechts eene 10 000 of 16 000 man georganiseerd waren, stelden zij dat Denemarken op het eerste gevaar toch 70 000 à 75 000 man den vijand kon tegenoverstellen, en verzekerd was van de aanvulling zijner verliezen.

Indien Denemarken werkelijk over dergelijke magt, behoorlijk toegerust, geoefend en geëncadreerd, had kunnen beschikken, dan zou het, bij een voldoende staat van zijne zeemagt en van zijne bruggenhoofden Düppel en Fredericia, den oorlog van '64 gerust hebben kunnen te gemoet gaan, ook zonder bondgenooten. Na aftrek van de noodzakelijke bezettingen, kon het dan eene 50 000 à 60 000 man te velde brengen, en vooreerst zonder gevaar stand houden bij Sleeswijk in de Danewirke, eene stelling die als eene tijdelijke aan te merken, ook om hare staatkundige beteekenis niet voetstoots mogt worden prijs gegeven. De tegenpartij zou dan niet zoo ligt in eene omtrekking zijn geslaagd, en meer bepaald voor Düppel en Fredericia wel genoodzaakt zijn geworden tot „einen ähnlichen langwierigen Kampf wie um Sebastopol" (2), zonder voor haar handel en hare kusten de veiligheid te hebben, welke de Krim-bondgenooten in hunne han-

(1) MARTIN: *Forces militaires et navales du Danemark: Spectateur militaire*, 1864.

LANDRKIND: *Die sieht an een ander spiegelt, hij spiegelt sich zacht.*

(2) Woorden van VON WRANGEL, bij gelegenheid van het besluit om het Danewirke niet te belegeren maar stormenderhand aan te vallen: „eine solche Belagerung konnte einen ähnlichen langwierigen Kampf wie um Sebastopol herbei führen."

delingen vrijliet; de uitkomst van den oorlog zou dan eene gansch andere geweest zijn.

Doch het was er verre af dat Denemarken eene kracht kon ontwikkelen als waarop zijne instellingen uitzigt gaven. Met alle inspanning bragt het gedurende den oorlog eene 55 000 man onder de wapens, terwijl niet meer dan eene 30 000 beschikbaar waren voor het veldleger, en dit behalve in getalsterkte ook in andere opzigten veel te wenschen liet. Hiermede was de uiterste inspanning gedaan, en konden de verliezen slechts hoogst gebrëkkig worden aangevuld. Niet uit gebrek aan manschappen, want gedurende den oorlog werden slechts 3 versterkingsklassen opgeroepen, maar ten gevolge eener zuinigheids-organisatie, welke voornamelijk groot gebrek aan kader veroorzaakte.

Van de verschillende verleidingen, welke het militie-stelsel door zijne elasticiteit aan de bezuinigings-manie aanbiedt: vermindering van het jaarlijksch contingent, verkorting van den oefeningstijd, zamensmelting van eenheden, had Denemarken de verderfelijkste van allen gevolgd. Zijne contingenten waren sterk genoeg, zoo als wij gezien hebben, en het ontbrak dus niet aan manschappen; met eene goed besteede eerste oefening van 16 en zelfs van 10 maanden, zoo als deze in den laatsten tijd voor infanterie en artillerie was, kan men wel geene zouaven maar toch behoorlijk afgerigte manschappen vormen, en Denemarken kon dus genoeg en tevens voldoende geoefende soldaten hebben. Maar wat helpt dit, wanneer de kaders ontbreken om die op te nemen, d. i. de instructeurs, de leiders, de aanvoerders, en die natuurlijk het minst te improviseren zijn! Ik kan mij nog begrijpen dat men denkt zich te kunnen redden met wat minder manschappen of met wat minder geoefende, en ook bij ons heeft men die beide verleidingen tot den rand gevolgd en zelfs stappen op de helling gezet; maar voor de ergste van allen zijn wij nog bewaard gebleven, en ik verwacht dat gezond verstand en de les van Denemarken ons verder daarvan zal terughouden. 't Is anders bij eenige onnadenkendheid de geleidelijke weg: van korter oefeningstijd en minder manschappen, wat zwakke bataillons onder de wapens geeft, komt men tot de vraag: wat doen wij met die sterke kaders? En men laat dan vacaturen, of vermindert de organieke sterkte, of men smelt kompagnien en bataillons zaâm

om zodoende geheele kaders van onderdeelen uit te winnen. Dit laatste was geschied in Denemarken (1).

De *Infanterie* van het staande leger (het contingent voor Holstein en Lauenburg daargelaten) was in vreedstijd ingedeeld in een garde bataillon en in 22 linie bataillons, allen van 4 kompagnien; de linie bataillons, met een kader van 21 officieren en onder-luitenants en 54 onderofficieren, telden ruim 1700 man, waarvan in den laatsten tijd in den regel slechts eene groote 200 man onder de wapens waren. Bataillons en kompagnien van die sterkte zijn niet te kommanderen en te beheeren; bij de oorlogsformatie werden ze dan ook gedoubleerd, behalve de slechts 800 man sterke garde. Men kreeg zodoende het dubbel getal onderdeelen, van de halve sterkte, maar men kwam al dadelijk, volgens de gewone verhouding, minstens eene 300 officieren en nog meer onderofficieren te kort. Wel had men een zeker getal reserve officieren en onderofficieren, beschaafde jonge lieden die als zoodanig werden aangesteld na 8 maanden dienst, en die eigenlijk bestemd waren om op te treden bij de afzonderlijke korpsen uit de versterking te formeren; tot deze moest men nu toevlugt nemen, doch het blijkt dat hun aantal, ver beneden het organieke cijfer, geheel onvoldoende was om het incompleet aan te vullen, behalve dat zij weinig bruikbaar waren. De slotsom was dus: niettegenstaande een 60tal Zweedsche officieren als vrijwilligers in de gelederen traden, en vele gepensioneerden, opgeroepen of uit eigen beweging, zelfs burgerpersonen officieren in sedentaire betrekkingen vervingen en voor de gelederen beschikbaar maakten, kwam er kader te kort zelfs om de infanterie van het staande leger te encadreren; van het oprigten van die afzonderlijke korpsen uit de versterking kwam niets; de verliezen konden slechts hoogst gebrekkig worden aangevuld, en de dienst in het algemeen liet veel te wenschen.

Met de *artillerie* was het niet minder ongunstig gesteld; ook bij dit wapen was het stelsel van ineensmelting toegepast, en moest splitsing plaats vinden. De 12 batterijen veld-artillerie, die elk voor 8 stukken (waarvan in vreedstijd 2 bespannen) een ka-

(1) Dat komt dus neer op „een stelsel van cassatie,” zoo als de heer JONCK-BLOET zich in de vorige vergadering uitdrukte, en ter zake waarvan hij de Staten van Holland in zekeren zin in bescherming nam tegen over het „reductie-stelsel” van Prins WILLEM II.

der hadden van 4 officieren en 6 onderofficieren, dus reeds te weinig, moesten er in oorlogstijd 15 van 8 vuurmonden uitbrengen, hetgeen nog slechts $2\frac{1}{2}$ vuurmond op de 1000 man infanterie en kavallerie gaf, dus weinig voor een militie-leger; maar daarvan kwam weinig of niets, men bracht het in '64 slechts tot 2 stukken op de 1000, en bleef dus ver beneden de 132 van het LANDSKIND.

Wat echter hoogst bevreemdend klinkt is, dat Denemarken, wat toch eenige vestingen, vaste positiën en de kust-defensie te voorzien had, in vreedstijd geene vesting-artillerie onderhield; de benoodigde kompagnieën moesten in oorlogstijd uit de reserve en uit de niet bij de veld-batterijen ingedeelde manschappen genomen worden, even als het benoodigde personeel voor de parken: in '64 heeft men 6 vesting-kompagnieën opgericht. Maar hoe voor een en ander het kader te vinden? Even als bij de infanterie, waren bij de artillerie reserve officieren en onderofficieren na 12 maanden dienst aangesteld; hoeveel, blijkt niet; maar talrijk schijnt die klasse niet geweest te zijn, want om ons tot de officieren te bepalen, de bestaande veld-batterijen, die niets te missen hadden, moesten hunne kapiteins 2e klasse en sommige nog een luitenant afgeven, zoodat het gebrek aan kader zich bij dit wapen ruimschoots deed gevoelen. En wat zou men begonnen hebben bij een oorlog van eenigen duur? Bovendien, over de bruikbaarheid van het reserve-kader werd zeer geklaagd; ook bij de parken liet de dienst daardoor te wenschen; kortom, het gebrek aan een voldoende en geoefend kader was eene der redenen waarom de Deensche artillerie in '64 geene glansrijke rol speelde; de bekende verrigtingen van den luitenant ANKER, een Zweedsch vrijwilliger, deden daarom te beter uitkomen hoeveel een kundig artillerie-officier waard is.

De *kavallerie* was aan het stelsel van ineensmelting ontsnapt. Zij telde in vreedstijd zooveel eskadrons als zij te velde moest brengen, namelijk 2 garde en 24 dragonders, elk met 3 officieren en 60 man, in oorlogstijd tot 136 te brengen; met 6 depot eskadrons, maakte dit 32, omstreeks $\frac{1}{12}$ van de geheele legermagt, en $\frac{1}{8}$ à $\frac{1}{9}$ van het leger te velde. Deze hadden met inbegrip van de reserve officieren en onder-officieren, die na 16 maanden dienst werden aangesteld, een voldoende kader; de man kreeg 2 jaar eerste oefening; voor de remonte werd gezorgd: na

genoeg de helft der paarden waren rijkspaarden, de wederhelft zoogenaamde *nationaalpaarden*, door het platte land ter beschikking te houden of door rekwisitie te verkrijgen, hetwelk in een land rijk aan paarden als Denemarken geen groot bezwaar kon geven. (1) De kavallerie kon dus zonder veel stoornis terstond optreden, en hare volle kracht ontwikkelen.

Van de speciale korpsen waren de *pontonniers*, in vredes- en oorlogstijd, sterk 1 kompagnie van 3 officieren en 206 man, hetgeen weinig schijnt voor een land met tal van kleine rivieren en diep het land indringende zeearmen; intusschen is het uit de gebeurtenissen van '64 niet gebleken dat de pontonniers in hunne taak te kort schoten. De 3 kompagnien *mineurs en sappeurs* moesten er in oorlogstijd 6 uitbrengen van eene 136 man met 2 of 3 officieren; bovendien telde men eene 40 officieren van den staf der genie; het gering getal vestingen in aanmerking genomen, was dit korps voldoende sterk en voldoende geencadreerd; ten minste zijn hieromtrent geene klagen gevallen, en dat geen van de hoofdstellingen gereed was kan moeilijk aan het wapen geweten worden.

Zoo bestonden de taktische eenheden van de verschillende wapens. Stellen wij ons nu eens dat werk van splitsing en ineenzetting voor bij het dreigen van een oorlog. De ligtingen worden opgeroepen, moeten afgehaald, gehuisvest, gevoed, gekleed, gewapend en verder geoefend worden; dit geeft aan het gansche kader handen vol werk; doch wanneer de kaders overigens in haar normalen toestand blijven, wanneer ieder in de betrekking blijft die hij dagelijks waarneemt of waarmede hij vertrouwd is, vooral kapitein en sergeant-majoor, dan heeft ieder maar wat meer van zijn gewoon werk, en met de vereischte inspanning kan alles geregeld en spoedig afloopen. Niet alzoo wanneer op datzelfde oogenblik de kompagnie moet worden ontbonden; wanneer de stamkompagnie nagenoeg de helft van haar kader moet afgeven, en slechts enkele weinig bruikbare reservisten daarvoor in plaats krijgt; wanneer de tweede kompagnie geheel moet worden opgericht uit brokstukken van manschappen, kader en officieren, aan elkander vreemd, kompagnie-

(1) In eene noot van blz. 154 „Guerre du Danemark, 1864,” zegt LE COMTE: „pour la campagne actuelle les régiments de dragons ont été formés exceptionnellement à 6 escadrons,” hetgeen dus zou geven $6 \times 6 + 2 = 38$ veld eskadrons, en een bewijs is dat aan kader en paarden geen gebrek was.

nics-kommandant en sergeant-majoor vreemd aan eene taak welke op dat oogenblik voor de meest geroutineerden eene zware taak is, en uit gebrek aan kader de noodige hulp missende.

Doch het geldt hier niet enkel de kwestie van hulp, van zoo-veel officieren en onder-officieren op de zooveel man; er is nog eene andere kwestie, namelijk hoeveel man per kompagnie? en bij deze willen wij een oogenblik stilstaan voor wat de infanterie betreft, omdat alleen bij dit wapen de gepaste sterkte-grens uit zuinigheid was overschreden. Die kompagnie was eene 215 man sterk. Kompagnieën nu van die sterkte zijn te velde niet naar eisch te kommanderen, en dit woord heeft hier niet den engeren zin van aanvoeren, maar de ruimere beteekenis van uitrusten, oefenen, bruikbaar houden en gebruiken, behalve het geldelijk beheer. Dit alles komt neer op een persoon, den kompagnies-kommandant, die daarvoor regtstreeks aansprakelijk is. Hij moet zorgen dat zijne manschappen behoorlijk toegerust, ook steeds in bruikbaren staat op het slagveld verschijnen, en dit is eene zorg van sokken en schoenen — het strijddros van den infanterist, — van patronen, van gangbare geweeersloten, van zuivere loopen, van knopen, garen en naalden, van zeep, van voeding, van huishoudelijke inrigting in kamp of bivak, van honderde détails en huismiddeltjes die zich dagelijks herhalen en voortdurend toezigt vereischen, vooral bij pas opgekomen en weinig geoefende soldaten die den tijd hebben gehad om veel te verleen. Nu heeft de kompagnies-kommandant wel hulp, maar die helpers — hun graad van bruikbaarheid daar-gelaten — zijn niet zoo regtstreeks aansprakelijk, niet geldelijk verantwoordelijk; zij zijn voor voor hun onderdeel niet bekleed met dat gezag en die zelfstandigheid, zoodat zij den kompagnies-kommandant toch noodig hebben voor de meeste détails, voor verzuimen en geschillen die afdoening vereischen, voor de bevelen betrekkelijk de dienst enz.; hunne hulp is dus uit den aard der zaak eene betrekkelijke, en bovendien eischt de pligt van den kompagnies-kommandant dat hij zijne helpers controleert, dat hij persoonlijk over de détails waakt. Bij een personeel van eene groote 200 man, te velde, bij zoo vele andere zorgen en soms zware diensten, gaat dit zijne krachten te boven, en de dienst moet er onder lijden. Gedeeltelijk aan deze omstandigheid schrijf ik het toe, dat de Deensche infanterie in '64, na een verblijf van weinige weken te velde, meest in vaste stellin-

gen, zonder groote of aanhoudende marschen, in eigen land of nabij zijne hulpmiddelen, er algemeen zeer verwaarloosd uitzag, en dat vele geweren bijv. zoo geroest waren dat men de mogelijkheid van een goed gebruik moest betwijfelen.

Bij de reeds genoemde verplichtingen van beheer van den kompagnies-kommandant komt nu nog voor het *gebruik*, dat hij zijne onderhoorigen persoonlijk in bijzonderheden moet kennen: graad van geoefendheid, geaardheid, kennis, intelligentie, geschiktheid in een woord, ten einde van ieder de beste partij te kunnen trekken bij de detail-diensten: op post, patrouille, escorte, als gids, sauvegarde, scherpschutter, kok, ambachtsman, enz.; ook daarom moet het getal manschappen per kompagnie niet te groot zijn.

Naar deze zienswijze is het dus volstrekt niet hetzelfde: 4 officieren voor eene kompagnie van 200 man, of 3 voor eene van 150; 50 man meer verhoogen met $\frac{1}{3}$ de verantwoordelijkheid van den kompagnies-kommandant, een derde luitenant voor die 50 man vermindert ze niet.

Eindelijk is de kompagnie van eene 100 à 150 man boven die van 200 uit een taktisch oogpunt te verkiezen: zij leent zich beter tot detachering in haar geheel; het bataillon kan uit meer kompagnien bestaan zonder eene redelijke sterkte-grens te overschrijden; het wordt daardoor gelediger, vlugger, meer handelbaar.

De Deensche kompagnie van 215 man was dus òn door hare sterkte op zich zelve, òn door haar gebrek aan kader, òn door hare samenstelling ter elfder ure in het nadeel. Zij bragt die nadeelen mede in het bataillon van even recente dagteekening, en dus niet vereenzelvigd met zijn kommandant, niet in zijne hand, en door zijne groote frontbreedte ook moeilijk met de stem in het gewoel en gedruisch van den strijd te besturen: men bedenke hoeveel dit alles er op aan komt, bv. bij het dreigen eener kavallerie-charge, als soms geen oogenblik te verliezen is.

Zoo was het met de kompagnie en het bataillon, zoo met de batterijen, zoo gedeeltelijk met de regimenten infanterie, de brigaden en divisien, want ook deze bestonden in Denemarken, om hoogere rangen uit te sparen, in vreedstijd niet — enkel territoriale afdeelingen — en moesten in oorlogstijd worden gecreëerd: het regiment, uit twee door splitsing verkregen bataillons; de brigade, door zamenvoeging van 2 regimenten; de divisie, door 3

brigaden met 2 à 4 eskadrons kavallerie en 2 à 3 batterijen te verbinden. Het meerendeel der aanvoerders was dus nieuw in zijn werkring, en het is slechts aan enkelen gegeven om dan terstond doortastend op te treden; vele officieren kregen kommando's van een of twee graden boven hun rang, hetgeen in den regel niet voordeelig is voor de klem van het gezag: kompagniën werden door eerste- en zelfs door tweede luitenants gekommandeerd, bataillons door kapiteins, regimenten door majoors, brigaden door kolonels. In een woord, op het oogenblik van handelen moest men het leger tot in zijne kleinste onderdeelen uit een rukken en op eene andere wijze ineen zetten; welk gebrekkig, welk stroef en weinig energiek werktuig dit moet geven kan men zich ligt voorstellen; en waarlijk men moet het Deensche volk wel uitstekende militaire hoedanigheden toekennen, wanneer men ziet hoe het nog tegen een krachtig georganiseerden en overmachten vijand is opgetreden.

Dat zulk een leger goedkoop is lijdt geen twijfel, en het Deensche oorlogsbudget, ook door achterlijkheid van materieel, zou slechts 5³/₄ millioen bedragen hebben (1). De Deensche regering heeft dus misschien vrede gehad met de school van het eindeijfer; maar hoe zij vrede kon hebben met zich zelve weet ik alleen daardoor te verklaren, dat zij door de gebeurtenissen van '49—'50 eerder in slaap werd gewiegd dan wakker geschud, zoo als '31 ons in slaap heeft gewiegd ten opzichte van de bruikbaarheid der schutterij. Denemarken had te meer gaan rekenen op de spreekwoordelijke traagheid van den Bond; op den toen gebleken weerzin van Pruissen, om met het revolutionnaire Sleeswijk-Holstein gemeene zaak te maken; op de weinige deugdelijkheid van een volksleger; op de tusschenkomst der diplomatie, waardoor het tijd had gevonden om staande den tragen gang der gebeurtenissen zijne krachten te ontwikkelen. Zoo vergenoegde het zich met eene organisatie waarvan het zelf overtuigd moest zijn, dat ze in de eerste plaats ongeschikt was om de vereischte legermacht in eene 14 dagen tijds op bruikbaren voet te brengen, zoo als dit voor kleine staten

(1) 5,650,000 Gl.: LANDSKIND. Ik laat de betrekkelijke waarde van het geld zelf buiten beschouwing.

thans eene gebiedende noodzakelijkheid is, en in de tweede plaats, om de verliezen te kunnen aanvullen.

Maar kon Denemarken eene betere betalen? Wanneer het dit niet kon, dan was ook 5½ miljoen te veel; maar ik vermeen dat dit wel mogelijk was wanneer ik zie, dat het naast zooveel armoede weelde had in kavallerie.

Ik behoor niet tot de tegenstanders van dit wapen; ik ben het niet eens met hen, die vermeenen dat rijken met zoo'n doorsneden terrein en eene defensieve taak als Denemarken en Nederland, kavallerie kunnen onthoren; maar ik behoor wel tot diegenen die op grond van redenering en van de ondervinding door de jongste oorlogen aan de hand gedaan, vermeenen, dat de beteekenis, de taak van de kavallerie aanmerkelijk is verminderd, dat de tijd van haar optreden in massa, als beslissend wapen, onherroepelijk voorbij is, en dat hare sterkte-verhouding tot de hoofdwapens dus gewijzigd moet worden. Die beteekenis is verminderd: door de sedert '40 verzekerde ontbranding, door de vermeerderde dragt en verhoogde trefkans van klein geweer en geschut, in verband met eene zorgvuldiger oefening in het schieten; door de meerdere manoeuvreervaardigheid en snelheid van beweging der overige wapens, welke hen beter voor verrassing vrijwaart; door de algemeene toepassing van de verspreide vechtwijze; in een woord, door eene verbeterde bewapening, een ligter materieel, en eene taktiek welke er toe leidt om juist die doorsneden en bedekte slagvelden op te zoeken, welke vroeger met zorg moesten worden vermeden en waarin de kavallerie weinig vermag; terwijl aan den anderen kant de slagvelden voor haar geschikt door steeds toenemende ontginning en bebouwing met den dag verdwijnen. Uit den aard der zaak is de kavallerie op technisch en taktisch gebied nagenoeg stationnair gebleven, terwijl de andere wapens gewigtige vorderingen maakten; de bebouwing is haar tegen en zelfs de industrie, want ook met het toenemen der versnelde middelen van correspondentie en vervoer vermindert hare beteekenis als type van snelheid, voornamelijk voor defensieve legers, die binnen bereik blijven van hunne stoomboten, spoorwegen en telegraaflijnen: terwijl b. v. de generaal DE MEZA vroeger een groot getal ordonnancen zou hebben noodig gehad om de ontruiming van de Danewirk-stelling

te gelasten, en meer tijd dan waarover hij beschikken kon, geschiedde dit thans per telegraaf, à la minute; zelfs de brigade infanterie, die de bezetting van Frederikstad uitmaakte, ontsnapte per spoor naar Flensburg. 't Is met het oog op dat troepen-vervoer langs spoorwegen en met stoombooten, hetwelk een krachtig element is bij de hedendaagsche oorlogen vooral in landen als Denemarken en Nederland, en waarbij het in- en uitladen van de kavallerie en de zorg voor de paarden zoo groote vertraging geeft, — 't is met het oog daarop, dat de oud-SOLDAAT (1) reeds voor jaren de kavallerie *een type van traagheid* noemde; en wie — om bij ons onderwerp te blijven — in het werkje van den Deenschen majoor BECK: „*Die Kriegführung der Dänen in Jutland, im Jahre '49*,” nagaat, welke omslagtige en tijdroovende maatregelen getroffen moeten worden om den terugtogt van 3 Deensche kavallerie-regementen achter den Lijm-Fjord te verzekeren en hoe het geheel daarvan afhankelijk was, zal deze paradoxale stelling van den genialen schrijver beter begrijpen.

Doch hoewel verminderd, de taak der kavallerie blijft steeds eene gewigtige op de voorposten, tot beveiliging; bij den partij-gangersoorlog kan zij nog eene hoofdrol vervullen; in de gevechten, nog partieele voordeelen behalen, indien zij weet te overvallen, van ontstane wanorde gebruik te maken of tegen slechte troepen te doen heeft; bij het vervolgen eindelijk van een geheel geslagen vijand treedt zij meer op den voorgrond. Maar dit alles is juist de taak van eene weinig talrijke ruitery, van enkele eskadrons die goed zijn en goed worden gevoerd, en die dan ook gemakkelijker goed kunnen zijn. Indien dit waar is in het algemeen, 't is vooral waar voor landen als Denemarken met eene defensieve taak, met een doorsneden terrein, met beperkte hulpmiddelen, want de kavallerie is een kostbaar wapen.

En zijn nu de feiten in overeenstemming met de redenering? Heeft de Deensche kavallerie, die terstond met volle kracht kon optreden, en volgens goede getuigenis zeer goed bereden en geoefend was, heeft zij in '64 uitkomsten opgeleverd eenigzins in verhouding tot de opofferingen welke zij kostte? In geenem deele. Bij de eigenlijke gevechten was hare rol onbeduidend. Bij

(1) STIELTJES, J. T.

dat van Oberselk (3 Febr.) vóór het front van het Danewirke vinden wij slechts een detachement dragonders in werking; bij dat scherp achterhoede gevecht van Oversee (6 Febr.) ten gevolge van de ontruiming van het Danewirke, zouden een paar escadrons van het 5de dragonders hebben gechargeerd, in verband met dien verwoeden bajonet-aanval van 2 kompagnieën van het 1ste regiment infanterie, die de vervolging der Oostenrijkers stuitte; en terwijl nu de hoofdmagt der Denen op Duppel en Als terugtrok, retireerde de generaal HEGERMAN met enkele regimenten infanterie en met het grootste deel der kavallerie noordwaarts naar Jutland, eerst op Veile, later achter den Lijm-Fjord, en ontruimde in Julij het Schiereiland geheel, nadat hier weinig meer was voorgevallen dan het vruchteloos bombardement van Fredericia (20 en 21 Maart). Rest, hare minder in het oog vallende taak bij de voorposten-, ordonnans- en escortediens. En toch, ik herhaal het, wordt de Deensche kavallerie met regt als eene zeer goede kavallerie geroemd; zij had dit reeds bewezen in '49 in partieele gevechten met kleine afdeelingen, en vooral in den kleinen-, in den partij-gangersoorlog, bij het korps waarmede de generaal OLAF RYE toen Jutland tegen rekvisitiën en strooptogten beschermde, en de tegenpartij in gestadige onrust en ontzag hield; doch ook hierbij werd alles hoofdzakelijk verrigt door het 3de regiment dragonders, opgelost in zijne eskadrons, aan elk waarvan eene sectie infanterie van 50 man was toegevoegd, en had het grootste deel der kavallerie geene evenredige werking.

En deed nu de 38 eskadrons sterke ruitery der bondgenooten, die insgelijks goed was, in '64 meer? Bragt zij ergens de beslissing aan? Integendeel. De omstandigheden legden haar eene rol op, welke soms medelijden bij hare eigen krijgsmakkers opwekte. Bij Oberselk noch bij Oversee deed zij iets van belang; bij Missunde, natuurlijk niets; bij den terugtogt der Denen op Flensburg en Duppel, had de Oostenrijksche kavallerie van het centrum een trein van geschut en een gedeelte van den bagagetrein ingehaald, maar zij vermogt daartegen weinig, de weg werd haar terstond gebarricadeerd, en zij geraakte zelve in het naauw; die voor Missunde kon de infanterie niet in schuiten over de Schley volgen, de brug vernield zijnde, en moest den terugweg maken over Sleeswijk; de kavallerie van den regter-

vleugel, van Prins KAREL, den 6^{den} 's morgens om 10 uur te Arnis over de Schley gegaan, kwam eerst den volgenden morgen om 7 uur te Flensburg — een afstand van 6 à 7 uur — of twee uur te laat om de Denen nog nadeel te kunnen toebrengen; en de Brandenburgsche kurassiers, welke de linkerkolonne, de Pruisische garde, eclaircerden, deden bij die vervolging niets dan marscheren over slechte wegen, in de hoop van de bezetting van Frederikstad, reeds per spoor te Flensburg aangekomen, nog te kunnen afsnijden, en moesten ten slotte afstijgen en de paarden aan de hand leiden; Rustow noemt ze dan ook, „Opfer des bureaukratischen Pedantismus” (1). De kavallerie stond niet op scherp; de gladheid, de modderigheid of de helling der wegen, en het doorsneden terrein stremden zeer hare beweging of verlamden hare werking geheel; hare ordonnancen bleven veel langer onderweg dan voetgangers zouden gebleven zijn; eenige voertuigen, eene half bevrozene en doorwaadbare beek, de Sorge, wier bruggen vernield waren, hielden haar tegen, (2) enz. Uit dit alles kan men zien hoe vele omstandigheden en kleine beletselen de kavallerie, ook de beste, in een laud als Denemarken paralyseren. En ik herhaal het, die kavallerie was goed, en de Hongaarsche huzaren, de Liechtensteiners onder anderen, waren uitmuntende ruiters, welligt de beste van Europa.

De jongste oorlogen in de Krim en Italië geven meerdere feiten aan de hand tot staving van de stelling, dat de beteekenis der kavallerie is verminderd. Doch het voorafgaande zal wel voldoende zijn om het vicieuse der Deensche organisatie in dit opzigt in het licht te stellen. En moet men dan niet toestemmen, dat het eene onvergeeflijke weelde was 32 eskadrons kavallerie te bekostigen, waar men uit zuinigheid te weinig veld-artillerie, geene

(1) *Der Deutsch-Dänische Krieg*, 1864.

(2) Rustow beweert blz. 106, dat een escadron Liechtensteiner huzaren de Sorge „durch eine Furth” (wad) overtrok, doch teruggeroepen werd, dewijl de overige troepen niet konden volgen. Dit is onjuist, want de Sorge is hier geheel doorwaadbaar voor alle wapens (zie de inlichtingen bij de discussiën door den heer STIELTJES gegeven), en onaannemelijk, omdat de Sorge voor de infanterie geen beletsel kon zijn. Die kavallerie was na het overtrekken van den Eider aan de spits der Oostenrijksche kolonne, en toen het bleek dat zij en de artillerie, door de bijkomende omstandigheden, het riviertje niet over konden, wilde men de infanterie niet alleen wagen.

vesting-artillerie, geheel onvoldoende kaders voor de beide hoofdwapens enz. vond, en dien ten gevolge slechts zeer gebrekkig eene 30 000 man te velde kon brengen. En moet men dan niet tot de gevolgtrekking komen, dat Denemarken aan de helft zijner kavallerie, aan 3 regimenten van dat wapen ruim genoeg zou hebben gehad? Wanneer men nu bedenkt, dat de kavallerie gemiddeld 1000 gulden kost voor iederen ruiter dien zij te velde brengt, dan zou dergelijke bezuiniging, globaal berekend, ruim een milioen hebben bedragen; voor eene 600 000 gulden, dit is voor ruim de helft van die som, kon men de 22 ontbrekende bataillons-kaders bij de infanterie bekostigen; voor de kleinere helft, het ontbrekende kader bij veld- en vesting-artillerie, en bij al de overige diensten en depôts. (1) Mijne slotsom is dus, dat Denemarken eene goede organisatie kon betalen, met dezelfde som waarvoor het thans eene slechte had.

Wij moeten deze nu nog in hare verdere onderdeelen leeren kennen.

Hoewel Denemarken eene talrijke ruitery onderhield, had het geene rijdende artillerie; de veld-artillerie, bespannen met 6 paarden de 6- en 4ponders, en met 8 de 12ponders, moest de kavallerie kunnen volgen, de bediening opgezeten op de van de handsche paarden, op de kistjes van de affuit-as en op de voorwagenkist. Wel vindt men in '49 en '64 eene soort van ligte artillerie, zoogenaamde espingool-batterijen, waarmede de Denen ingenomen schenen te zijn, doch omtrent wier beteekenis de kriegsbedrijven verder niets leeren; bij deze bestond de vuurmond uit één getrokken geweerloop à $\frac{1}{10}$ R, of uit drie vereenigde looppen à $\frac{1}{10}$ R, door middel van tappen aan eene vork met pen bevestigd, en op een zeer ligt affuit vervoerd; (2) dewijl het vervoer echter door manschappen geschiedt, kan hier het allerminst gedacht worden aan eene rijdende artillerie. Ik wil Denemarken het gemis van dit wapen niet verwijten; ik ben het daarentegen eens met hen die

(1) Naar Nederlandsche berekening, wat het geld aangaat, doch het kader volgens Deensche organisatie.

(2) Iedere loop wordt geladen met 20 schoten, die achter elkander vallen met tusschenpoozen van 1 seconde; de lading is een geheim; het vizier is voor 800 D. el, = $\pm$ 500 N. el.

vermeenen, dat de rijdende artillerie en om hare kostbaarheid, en om de meerdere mobiliteit van de veld-artillerie, en om de verminderde beteekenis van de kavallerie tot een minimum moet worden teruggebragt, vooral in landen als Denemarken, en waar aan meer veld-artillerie behoefte is.

Na de combattants op zich zelven en in hun onderling verband te hebben beschouwd, moet ik nog een woord zeggen, over de dienstvakken strekkende tot aanvulling van de verliezen, tot beheer en verpleging. Ik zeg: een woord, niet omdat ik die diensten als min belangrijk beschouw, maar omdat ik daarover zeer weinig gegevens bezit.

Deze schraalheid betreur ik in de eerste plaats voor hetgeen de *Depôts* betreft. Behalve 6 depôt-eskadrons, vermeld bij de kavallerie, vindt men niets omtrent de zamenstelling en de werking van de depôts voor de twee hoofdwapens; en ik besluit dus tot de meening, dat deze hoogst gebrekkig moeten geweest zijn uit de omstandigheid, dat 3 maanden na het openen van den veldtogt, dus tegen Mei, de verliezen van de brigades op Als aanwezig en toen in eerste linie, nog niet waren aangevuld; die verliezen waren toch zeer aanzienlijk aan gesneuvelden en gewetsten, vooral aan gevangenen, terwijl zij 12°/_o, dus ruim de gewone verhouding, zieken telden: LE COMTE (1) schat die verliezen toen op 12 000 man. Eerst later kwam op Als eene aanvulling van 4000 nieuwe manschappen. Men moet dit te eerder op rekening van eene gebrekkige organisatie stellen, omdat wij weten dat er aan manschappen geen gebrek was. Door gemis dus van geschikte instructeurs en kaders kon dit kapitaal geen rente geven, en het helpt nog weinig of men het leger bij 't begin van den oorlog voltallig heeft, wanneer men niet tevens gezorgd heeft voor krachtig georganiseerde depôts om het voltallig te houden: de trein vertrekt dan wel met volle stoom, doch met elken zuigerslag verliest hij aan kracht en moet weldra stilstaan.

Voor de *administratieve- en intendance diensten* vindt men in vrede-tijd bij ieder stam-bataillon een kwartiermeester (intendant) die in oorlogstijd als regiments-intendant optreedt, terwijl uit hen ook de divisie-intendanten getrokken worden; aan het hoofd van

(1) *Guerre du Danemark en 1864.*

de dienst komt dan een ambtenaar van de afdeeling administratie bij het Ministerie van Oorlog. Het spreekt van zelf dat er zoo-doende personeel te kort schoot; de aanvulling geschiedde met burger-personen; doch van de in '64 eerst aangestelden moest men een goed deel als onbruikbaar vervangen. Hieraan is het grootendeels toe te schrijven, dat de intendance-dienst aanvanke-lijk veel te wenschen overliet; later waren de troepen van alles goed voorzien. Het vinden in een gegeven oogenblik van geschikte personen voor de speciale administratie en de verpleging van een leger te velde is wel veel gemakkelijker dan het vinden van ge- schikte troepenaanvoorders, doch heeft ook ernstige bezwaren in, en een dergelijke bezuinigings-maatregel is dus af te keuren, voor zooveel het zelfstandige functiën betreft. De voeding geschiedde uit de magazijnen, en de transportdienst bij rekwisitie.

Voor de *verpleging der gewonden en zieken* was geen gebrek aan geneesheeren, dank zij de omstandigheid dat verscheidene Zweedsche officieren van gezondheid en burgergeneesheeren zich hadden aangeboden, en de verpleging schijnt ook algemeen goed te zijn geweest. Bij het leger te velde had men: kleine ambu- lances tot eerste hulp op het slagveld, elk ingerigt voor 20 bed- den, met 2 wagens voor de fournituren, instrumenten, bran- cards enz., 3 officieren van gezondheid en eenige soldaten die evenwel geene opleiding daartoe ontvangen hadden; bovendien wer- den tot hulp bij het vervoer van gekwetsten 2 man per kom- panie gedesigneerd; verder, 3 beweegbare veldhospitalen (laza- reths eerste linie) per divisie, voor ligte zieken, elk voor 100 bedden. Van daar werden de patienten geëvacueerd naar tijdelijke veldhospitalen (lazareths tweede linie) opgericht op de eilanden Als, Fünen, Langeland enz., of regtstreeks naar het groote hos- pitaal te Koppenhagen.

Toonden de leemten en gebreken van de Deensche organisatie ons gewigtige oorzaken van zwakheid en minderheid voor die legermagt, afgescheiden van hare mindere sterkte, de bewapening en de geoefendheid van de beide hoofdwapens gaan ons nieuwe oorzaken aan de hand doen.

De Deensche infanterie was na '50 — toen ze nog uitslui-

tend gladloop-geweren had — voor een deel gewapend met getrokken geweren, het juiste tijdstip is mij niet bekend: gladloop-geweren naar het Minié-stelsel gewijzigd, uit verschillende modellen, meest Fransche geweren in '48 gekocht, en dus denkelijk niet van de besten, den datum in aanmerking genomen, en dewijl Frankrijk, dat zijne gladloop-geweren insgelijks wijzigde, wel de beste zal gehouden hebben (1). Voor een goed deel echter, was die infanterie nog gewapend met het gladloop-geweer, volgens sommigen, zelfs nog voor het grootste gedeelte. In het algemeen liet die bewapening dus te wenschen, was zij niet op de hoogte van den tijd, niet in deugdelijkheid gelijk aan die der tegenpartij. En hoe stond het met de geoefendheid van den Deenschen infanterist in het schieten? Op deze vraag moet ik het regtstreeksch antwoord schuldig blijven; behalve de bewapening zelve, kan ik slechts omstandigheden bijbrengen welke er op wijzen dat van het schieten minder werk was gemaakt: zoo had men in Denemarken geene speciale jagerkorpsen of scherpschutter-kompagniën, gelijk overal het geval is waar de schietoefeningen op den voorgrond zijn gekomen, en heeft men ook niets vernomen van Deensche scherpschutters bij het beleg van Duppel; zoo hebben wij reeds gezien dat de manschappen weinig zorg hadden voor hunne wapens, en die verwaarloozing strekte zich ook uit tot hunne munitiën, hetgeen minder geoefende schutters doet onderstellen. Doch dit wettigt slechts gegronde vermoedens, en 't is moeilijk om door middel van de gebeurtenissen, voor zoover die bekend zijn, tot meer zekerheid te komen; evenmin door middel van de verliezen aan gesneuvelden en gewonden: den dag van de verrassing der Duppeler-stelling bedroegen deze aan weerszijden nagenoeg eene 1100 à 1200 man; te Oversee eene kleine 800; te Oberselk waren de verliezen aan de Oostenrijksche zijde betrekkelijk $\frac{1}{3}$ à $\frac{1}{2}$ grooter; het verlies aan officieren in die 3 gevechten bedroeg bij de Denen gemiddeld $\frac{1}{16}$, bij de tegenpartij $\frac{1}{8}$ dus meer, maar de tegenpartij had ook meer officieren; en hoeveel van dit alles moet op rekening van het geweervuur komen? Veilig kan men echter aannemen, dat de Deensche infanterie in dit opzicht achterlijk was.

(1) Van 17½ m.m. middellijn, en voorzien van een cirkelboogvormig schuifopzet tot 800 D. El = 500 NeJ. El of 666 passen.

Duidelijker nog bleek de achterlijkheid van de Deensche artillerie. „L'artillerie danoise passe pour excellente, et elle est en grande faveur dans le royaume; les exercices du polygone sont une des distractions favorites des habitants de Copenhague, et pendant l'été la population s'y porte en foule” (1): zoo moge de *Spectateur militaire* bij den aanvang van den veldtogt van '64 geschreven hebben, de gebeurtenissen hebben het eerste gedeelte van dat oordeel niet bevestigd. Integendeel, het bleek dat die artillerie niet alleen achterlijk was in materieel, maar ook in wetenschappelijken zin. Eerst sedert '63 had Denemarken eenig getrokken geschut ingevoerd: eenige batterijen 4 R^{s} Fransch model bij de veldartillerie, — hoeveel? sommigen zeggen „nog zeer weinig” — waaruit puntgranaten en de gewone kartets geschoten werden; verder vindt men vermeld aan getrokken positie-geschut, bij den eenen: 3 lange bronzen 12 R^{s} . op Als, waaruit de loopgraven over de Düppeler-stelling heen, volgens Deensche opgave met goed gevolg, met granaat-kartetsen werden beschoten, en 2 24 R^{s} . in proef, dus 5 stuks; de Pruisische artillerie-kolonel NEUMANN (2), die de wederzijdsche werking der artillerie bij Düppel speciaal volgde, spreekt van 15 à 20 getrokken 4-, 8- en 30 R^{s} ., hetgeen na aftrek van de 4 R^{s} . veldgeschut weinig verschil geeft voor het getal zware getrokken vuurmonden, en tevens een nader bewijs is voor het gering getal 4 R^{s} . Uit zijn verhaal, en uit de omstandigheid dat de Pruisische batterij op den Gammelmark aan de overzijde van den Wenningbund, haar vuur 15 Maart geïsoleerd kon openen en zoo goed als ongestoord voortzetten, moet men bovendien opmaken, dat de Denen die weinige zware getrokken stukken eerst tijdens het beleg, tegen half April, in werking bragten. Hun verder geschut bestond uit gladde vuurmonden, welke den strijd tegen de talrijke Pruisische artillerie — 74 getrokken 6-, 12- en 24 R^{s} . en 36 gladde stukken — spoedig moesten opgeven. In de Düppeler-stelling waren zelfs geene mortieren, waaruit men den aanvaller in zijne loopgraven, die tot 125 el naderden, veel nadeel had kunnen toebrengen zonzelf groot gevaar te loopen. Wanneer wij nu bovendien zien: dat

(1) MARTIN.

(2) „Ueber den Angriff auf die Düppeler-Schanzen vom 15 März bis zum 18 April 1864.“

de Deensche artillerie, waar zij nog optrad, slechts de front-batterijen van den aanval enkele schoten toezond, maar den loopgraven-arbeid zelf zoo ongestoord liet, dat de arbeiders dikwijls geheel ongedekt aan de buitenzij voortwerkten; dat de batterijen aan den Sond, op Als, die het vaarwater en den tegenoverliggenden oever moesten bestrijken, verscheidene ellen boven het watervlak en te hoog lagen om bestrijkend te kunnen werken; vooral, dat de Duppeler-batterijen onvoldoende waren verzekerd, niet gedefileerd tegen den Gammelmark, en eindelijk dat de Deensche artillerie-officieren aanvankelijk lachten om het geschut hier, op 3000 pas van hun linkervleugel en op groote 4000 passen van hun centrum opgesteld, terwijl toch het vermogen van getrokken vuurmonden toen geen geheim voor niemand behoefde te zijn, — wanneer ik dit alles overweeg, acht ik mij gerechtigd tot de gevolgtrekking, dat de Deensche artillerie materieel en wetenschappelijk niet op de hoogte van den tijd was.

Dit laatste verwijt treft ook de genie, welke de Duppeler-stelling na '60 ontwierp, met haar linker vleugel voor den Gammelmark open (1), met grachten op vele plaatsen niet geflankeerd, met te kleine aardenwerken, zonder gekazematteerde vuren, voorzien van geheel onvoldoende gebouwen tot dekking van de troepen, en deze zoo ondoelmatig ingerigt, dat dekbalken en dak boven de borstwering uitstaken en met het meeste gemak door den aanvaller konden ineengeschooten worden: de Deensche genie-officieren scheenen nog bouwmeesters te zijn van de oude school, die van de troepen, van de verschillende wapens weinig kennis hadden.

Zeker is 't, dat het verlies van Duppel hoofdzakelijk moet worden toegeschreven aan eene slechte inrigting van de werken, aan gebrek aan dekking voor de troepen en aan onvoldoende geschut; en even zeker, dat men in Denemarken niet op de hoogte was van hetgeen getrokken positie-geschut vermag. Doch wellicht is de regering de hoofdschuldige, en liet zij uit zuinigheid b. v. de noodige proeven en nasporingen achterwege, zoo als uit zuinigheid de artillerie geene andere werkplaatsen had dan laboratorium en

(1) Eerst tijdeus het beleg werd daarom achter dien vleugel eene tweede linie opgeworpen.

buskruidmolen, terwijl het materieel, volgens verlangen der vertegenwoordiging, werd aanbesteed.

En hoe was het gesteld met de marine-artillerie, met het gepantserd materieel, wat hier krachtig tot de verdediging moest medewerken, meer bepaald tot de verdediging van den linker-vleugel der Dannewirk- en van de Duppeler-stelling? Behalve de *Rolf-Krake* — eene soort monitor van 325 paardenkracht, bewapend met 4 gladde 60 ponders in twee draaijende torens die gezamenlijk 100 schoten in 1½ uur konden doen — vindt men nog vermeld: een onvoldoend gepantserde schooner, de *Esbern-Snare*, van 150 paardenkracht, met een getrokken kanon van 30 en een glad van 60 $\frac{1}{2}$, dezelfde die 1 Februarij met nog een houten schip eene zwakke poging deed om den toegang tot Eckern-Fjärde te betwisten, doch voor het Pruisische veldgeschut terstond afdeinsde; eindelijk eene gepantserde stoombatterij, het veranderd lineschip *Dannebrog*, van 14 stukken, waaronder 2 Armstrongs van 110 en 12 gladde 60ponders. Maar de *Dannebrog* werd eerst in dienst gesteld na de vermeerstering van Duppel, en kwam zoover ik weet niet in 't vuur; en ook de *Rolf-Krake* was niet in tijds beschikbaar, want eerst 18 Febr. verscheen hij op het krijgstooneel in de baai van Flensburg; den 10^{en} had hij de reede van Koppenhagen verlaten, met eene bemanning, die pas den morgen van het vertrek aan boord kwam; zulke details zijn sprekend. Bewees dus de Deensche marine gewigtige transport-diensten, en handhaafde zij met roem de eer der Deensche vlag in de gevechten bij Rügen en Helgoland, in de wateren van Sylt en Föhr, voor eene krachtige samenwerking met de landmagt tot regtstreeksche verdediging van het binnenland was zij geheel onklaar en onvoldoende.

Zien wij nu hoe het verder stond met de geoefendheid van het Deensche leger. Deze was in de laatste jaren zeker niet toegenomen. Sedert '62 was de eerste oefening voor de beide hoofdwapens, uit zuinigheid en bij wijze van proef, van 16 op 10 maanden verminderd, zeer tegen het gevoelen van den Rijksraad; voor de kavallerie bleef deze op 2 jaar, en dit wapen, hetgeen bij den kleinen oorlog van '49 menig bewijs van deugdelijkheid gaf in 't marscheren en 't bouwen, zal dus nog wel goed zijn geweest. Volgens sommigen werden de ligtingen ge-

durende hun diensttijd nog driemaal voor 6 weken onder de wapens geroepen, volgens anderen slechts een- of tweemaal voor 14 dagen; het eerste ziet welligt op de voorschriften, het laatste op de werkelijkheid, waartoe men om dezelfde reden van bezuiniging was overgegaan; en ik ben te eerder geneigd om het mindere als de normale toestand aan te nemen, wanneer ik let op den in 't kriegsbestuur heerschenden geest, wanneer ik mij de weinige zorg herinner welke de man voor kleeding en wapens droeg, en vermeld vind dat de oudste ligtingen weinig waarde hadden. Een eerste oefeningstijd van 10 maanden, mits behoorlijk besteed en in verband met de noodige herhaling, is echter voldoende, niet om den militien tot een type van soldaat te vormen, maar om hem het vereischte onderwijs te geven en dit te onderhouden. Het onderhoud, de herhaling echter, wij hebben dit zoo even gezien, scheen grootendeels achterwege te blijven; en wat nu de eerste oefening aangaat, wil ik geenszins beweren, dat men met dien tijd van 10 maanden niet gewoekerd heeft zoo als plicht is; maar de algemeene indruk welke eene aandachtige studie van de kriegsbedrijven bij mij achterliet is deze, dat men te veel werk maakte van de eigenlijke exercitie, van de oefeningen in het gelid, in gesloten orde, ten koste van de detail-oefeningen in het schieten, in het tiraileren, in de voorposten-dienst, ten koste van datgene waarbij de man op zich zelf leert staan, wat zijn oordeel ontwikkelt en hem initiatief geeft: oefeningen welke men te meer moet behartigen waar — zoo als in Denemarken — het nationale karakter die eigenschappen in mindere mate bezit, terwijl het terrein meer voor partieele gevechten dan voor veldslagen geschikt is, en de minderheid in getalsterkte door verhoogde activiteit moet worden vergoed. Zoo zag men b. v. bij Idstedt, bij Frederikstad en Oberselk de Deensche infanterie — het wapen dat hier het best tot term van vergelijking kan dienen — haar gesloten vuren staken op kommando, zoo als slechts van den meest *gedresseerden* troep te wachten is, en bij Oversee een bajonet-aanval doen met eene eenheid, met eene kracht, welke de voorste Oostenrijksche linie onder den voet wierp, en waartegen de tweede nauwelijks bestand was; zoo zag men haar overal in rij en gelid tot het uiterste stand houden niettegenstaande de overmagt, zelfs langer dan soms goed was; — daar-

entegen vindt men haar steeds gekarakteriseerd als vrij log en bot, dus als weinig ontwikkeld voor den oorlog in een doorsneden terrein, en zag men haar in '64 ook minder partij trekken van den kleinen oorlog, van het verspreide gevecht, hetgeen zij bij gelegenheden zoo als bij Oberselk en Lundby (1 Julij) zelfs geheel verwaarloosde, en waarin zij ook niet zoozeer eene bepaalde vechtwijze als wel eene inleiding tot het gevecht — volgens haar, gesloten vuren en bajonet-aanval — erkent; zoo vernam men niets van hare scherpschutters, en de voorpostendienst werd hoogst gebrekkig en zorgeloos verrigt: aan den Eider, dien iedereen vrij overschreed en waar alle voorbereidselen au grand jour plaats hadden; achter het Dannewirke, bij de ontruiming waarvan het te vroeg inrukken der voorposten bijna de schroomelijkste gevolgen had; in de Duppeler- en Alser-stellingen, welke beiden dien ten gevolge bij verrassing konden worden genomen, niettegenstaande tal van afsluitingen en chicanes, niettegenstaande een diepe en 180 à 190 el breede zee-arm; bij Düppel signaleerden de Deensche voorposten niet het openen der loopgraven, dat in den nacht van 29 op 30 Maart op 900 el in een hard bevrozen grond ongestoord plaats had; op Als wandelde ieder ongehinderd rond, dus ook de spionnen; in den zomernacht van 28 op 29 Junij steken de Pruissen den Sond over, en worden pas ontdekt toen zij nabij den oever zijn; en zelfs was de Rolf-Krake dien nacht niet onder stoom; toen hij eindelijk een groot uur te laat in werking kwam, was het niet om de Pruissische schuiten in den grond te stoomen, maar om eenige doellooze schoten met de landbatterijen te wisselen; hij kreeg spoedig haverij, en moest onverrigter zake afzakken. En waar het nu bij die verrassingen verder op eene oordeelkundige handeling, op initiatief aankwam, missen wij deze ook: zoo werd geen partij getrokken van de aarzeling der Pruissen, toen zij de voorste linie der Duppeler schansen hadden genomen; zoo trok de Deensche voorhoede aan den Alser-Sond op hare verzamelplaats terug in stede van zich met de bajonet op de eerste, omstreeks 2 uur 's nachts ontscheepten Pruissen te werpen, en eerst tegen 5 uur, nadat de vijand, voortdurend versterkt, vasten voet aan wal had gekregen, toen het te laat was, ging men tot dien aanval over. Op al dergelijke verschijnselen van den veldtogt berust mijne meening, dat de

vredes-oefeningen van het Deensche leger niet oordeelkundig plaats hadden; dat men daarbij te veel de *dril*-methode volgde van een verouderd doch in het Deensche leger, waar zweep- en stokslagen eerst na '40 als gewone straffen vervielen (1), nog niet versleten tijdvak; dat men soldaten en aanvoerders niet tot denkende, tot zelfstandige wezens gevormd had, die men uit de hand kon geven. Die verschijnselen ontmoet men ook bij den aanvang van den oorlog van '48—'50; maar men had toen den tijd om van den oorlog zelf als de beste leerschool partij te trekken, en de technische middelen stonden meer gelijk; in '64 echter, toen men te doen had met eene meer doortastende tegenpartij, wie het minder om een beginsel dan om den buit te doen was, en welke sedert in het bezit was geraakt van nieuwe en geduchte middelen van aanval, ontbrak die gelegenheid. Van daar, in verband met de reeds besproken organieke gebreken, die lijdelijkheid niet enkel in strategischen maar ook in taktischen zin: geene Fredericia's, als in '49, maar ontruiming van dat bruggenhoofd (29 April), en eene volslagen passieve houding in de Duppeler-stelling welke alleen den aanvaller rust gaf, en door verdere ontmoediging van de verdedigers haar val verhaastte. Overmagt, ja, die was er, maar die was er ook in '48—'50, en kleine staten zullen in volstrekten zin wel altijd tegen overmagt te strijden hebben; die overmagt moeten zij in betrekkelijken zin op hunne zijde weten te brengen door in bondgenootschap met hunne versnelde middelen van correspondentie en vervoer, nu hier dan elders, met alle beschikbare strijdkrachten van achter hunne positiën den vijand op het lijf te vallen, en hem partieele verliezen toe te brengen; doch daartoe heeft men troepen en aanvoerders noodig krachtig georganiseerd, met elkander vertrouwd, en bij wie het offensieve element, het initiatief, het zelfvertrouwen door oefening en door studie is ontwikkeld.

Ik vermeen hiermede voldoende te hebben aangetoond, de voornaamste militaire oorzaken van minderheid van het Deensche leger, voortvloeiende uit achterlijkheid in oefening, in bewapening, in wetenschappelijken zin; uit eene organisatie, welke

(1) Onder CHRISTIAAN VIII, (Dec. 1839—1848.)

weelde had aan het overvloedige en gebrek aan het onmisbare, die met het oog op den oorlogsvoet van de beide hoofdwapens den naam van desorganisatie ten volle verdient, die geheel ongeschikt was om het leger binnen weinige maanden, laat staan weken of dagen, op bruikbaren voet te brengen en bruikbaar te houden. Voeg ik nu daarbij, dat geen der hoofdstellingen Sleeswijk, Duppel, Fredericia in een eenigzins voldoende staat van tegenweer zich bevond; dat de beide eerstgenoemden, zoo geducht geheeten, slechts bestonden uit weinig meer dan veldwerken, in een voor een goed deel of overal toegankelijk terrein, zonder inundatiën of natte grachten, en die in de gegeven omstandigheden door een ondernemenden vijand stormenderhand te nemen waren, — voeg ik dit alles zamen, dan is het haast overbodig de vraag te stellen, of de nederlaag wel zou zijn uitgebleven zelfs bij gelijke getalsterkte en zedelijke eigenschappen. En is het dan waar, dat in Denemarken, ons ten spiegel, de ondervinding van '48—'50, zulke gezonde vruchten heeft voortgebracht? (1) En moeten wij nu, zoo als verder beweerd is, in dat Deensche leger van '64 het evenbeeld van het onze zien? (2)

Bij de beantwoording van deze laatste vraag moet ik thans nog eenige oogenblikken stilstaan.

In de hoofdpijnen waarmede ik het Deensche leger geschetst heb, zult gij M. H.! naast eenige trekken van gelijkenis al aanstands gewigtige verschillen hebben opgemerkt.

Voor eerst wat onze bewapening aangaat. Op hetzelfde tijdstip toch dat de Deensche infanterie nog voor een goed of voor het grootste deel gewapend was met het gladloop-geweer, dat dus het getal der getrokken draagbare vuurwapens mogelijk slechts eene 20 000 à 25 000 bedroeg en van middelmatig gehalte, telden wij alleen aan infanterie-geweren eene 162 000 (3), dus een vol-

(1) LANDSKIND, blz. 11.

(2) DE ROO VAN ALDERWERELT: *De Sleeswijk-Holsteinsche oorlogen van 1848 en 1864*, blz. 59.

(3) Volgens de begrooting voor 1865:

1 Jan. 64 : 160,920

1 Aug. 64 : 162,959

2/323,879

161,939

Thaus : 166,469

doenden voorraad voor staande leger en schutterij en ter voorziening in de verliezen; en ook in gehalte staat ons klein geweer niet achter bij dat van de meeste Europesche legers, en wint het zeker van het Deensche; met dit geweer waren, op dat tijdstip, onze jager- en tirailleur-kompagniën sedert 9, de linie-kompagniën sedert 4 jaren gewapend en geoefend, zoodat nagenoeg onze geheele infanterie van het zoogenaamde staande leger meer of min met het gebruik daarvan bekend was, en hare waarde voor het vuurgevecht die van het Deensche leger overtrof, terwijl onze scherpschutters, van het vrijwillig en blijvend gedeelte — naar de resultaten te oordelen — voor Pruissen, Oostenrijkers of Franschen niet onderdoen.

Niet minder in ons voordeel valt de vergelijking uit tusschen het getrokken geschut, waarvan het gemis in het Deensche leger zich zoo overwegend deed gevoelen. Immers toen dit nog slechts weinig getrokken 4ponders bij de veld-artillerie telde, en slechts enkele zwaardere getrokken vuurmonden in batterij kon brengen, waren wij in het bezit van 102 getrokken stukken veldgeschut, dus met inbegrip van de 12 ponders, van eene complecte uitrusting; verder van 420 getrokken 12- en 30 ponders, gedeeltelijk in onze voornaamste positiën aanwezig (1) en van welke laatsten, met projectielen van 50 N. p., vermogen en juistheid gunstig uitkomen bij de thans aanhangige proeven te Scheveningen. Wat nu het personeel aangaat, is het zeer zeker dat onze artillerie-officiëren en zelfs onze officieren in het algemeen, dank zij hun wetenschappelijken zin en de ervaring van proefveld en werkplaats, toen veel beter op de hoogte waren omtrent hetgeen van getrokken geschut te verwachten en te vreezen is dan dit met de Deensche artilleristen het geval bleek te zijn.

(1) Volgens de begrooting voor 1865: 12 en 30 ponders.

1 Jan. 1864:	396	
1 Augs. 1864:	440	
	<u>836</u>	
2/	418	
	<u>102</u>	4 ponders
	<u>520</u>	
Thans:	<u>647</u>	

Met onze gepantserde schepsmagt stond het minder gunstig, en in dit opzigt hadden wij weinig voor op Denemarken waar, zoo als gebleken is, nagenoeg niets gereed was. In '64 konden wij slechts beschikken over: drie gedeeltelijk gepantserde drijvende batterijen, zonder stoomvermogen en slechts voor plaatselijke verdediging onzer zeegaten geschikt; de *Neptunus* van 34, de *Orkaan* van 30, en de *Salamander* van 26 stukken 36- en 60ponders; en over eene gepantserde stoom-kanonneerboot van twee 60ponders, bestemd voor de kustdefensie ook buitengaats, doch volgens het oordeel van deskundigen, vrij gebrekkig. Verder was men begonnen het fregat *de Ruijter* tot dit zelfde einde te veranderen in eene volledig gepantserde stoombatterij voor 14 60ponders, en de drijvende batterijen *de Jupiter* en *de Draak* volledig te pantsersen voor 18 en 13 vuurmonden, tot verdediging van meer binnenwaartsche positiën; op deze viel echter niet te rekenen: de *Jupiter* en *de Ruijter* zijn eerst dit jaar gereed gekomen, *de Draak* is het nog niet. Van zee-mogendheden als Pruissen, Oostenrijk en de Bond zouden wij wel is waar voor onze kusten weinig te vreezen hebben gehad, maar voor de bovenrivieren was niets gereed, en tot de verdediging daarvan zou de marine dus evenmin met vrucht hebben kunnen medewerken.

Doch keeren wij terug tot de landmagt om te constateren, dat wat de bewapening van de twee hoofdwapens aangaat, en de kennis omtrent die wapens, de gelijkenis tusschen de beide legers zeer gering is, en men ten onzen aanzien, in dit opzigt, niet kan gewagen van eene traagheid en eene achterlijkheid als waarvan het Deensche de blijken gaf.

Evenmin is dit het geval met den geest waarin onze oefeningen in 't algemeen plaats vinden. Ik wil hiermede niet beweren dat wij de verouderde methode van *mechaniseren* en *memoriseren* reeds geheel hebben verlaten, en dit is ook niet het werk van een dag; maar toch, de nieuwere school die de parade-cultuur afzweert, die bij alle oefeningen steeds het gevecht, den oorlog voor oogen houdt, die den man behalve lichamelijk tot eene intellectueele kracht wil opleiden, en van den officier en den onder-officier die wetenschappelijke, kritische vorming verlangt welke hen in staat stelt om met oordeel en zelfvertrouwen te kommanderen, — die school breekt zich allerwege baan, niettegenstaande

menig beletsel haar nog in den weg staat. Laat ons billijk erkennen dat de regering dien geest heeft helpen opwekken; dat zij aan het kader gelegenheid geeft tot veelzijdige ontwikkeling door wetenschappelijke inrigtingen en bibliotheken te Breda en bij de korpsen (1), door detachering bij andere wapens en bij het Indische leger, bij applicatie-, schietschool en geweerwinkel, door rijcursus, door onderling onderwijs; en stemmen wij toe, dat een en ander krachtig heeft medegewerkt om ons een korps officieren te geven waarvan bevoegde beoordeelaars getuigden, dat het in wetenschappelijke vorming en geestdrift voor de goede zaak voor geen ander onderdoet; en het mag ook niet onderdoen, integendeel, het moet beter zijn dan een ander, en daarom worde er steeds gewerkt, en vinde de vrije, de doorgezette, de meest vruchtbare ontwikkeling van den officier een prikkel in de toepassing der nu slapende wet op de bevordering bij keuze.

Maar dat weten en willen van het kader, het kan geene rijpe vruchten voortbrengen, omdat de tijd tot oefening ons te karig wordt toebedeeld; en al moge nu ook met dien tijd gewoerd, en daarvan meer partij worden getrokken dan in Denemarken van het tweevoud van dien, die tijd op zich zelf blijft te kort om soldaten te vormen die in alle opzichten voor den tegenwoordigen oorlog bruikbaar zijn. Terwijl toch die eischen van bruikbaarheid steeds klimmende waren, is de tijd om die te verkrijgen steeds ingekrompen; terwijl vroeger bijna uitsluitend werk werd gemaakt van de vorming voor het gelid, en daaraan jaar en dag werden besteed, is dit thans het a b c van het onderwijs, en geldt voor de infanterie de geoefendheid in het schieten, het tirillieren, het bajonetvechten, in de veld- en pionniedienst te regt als criterium van bruikbaarheid; en dit nu te willen bereiken in 5 maanden, en dan te verwachten dat die manschappen, die nu hun burger beroep weer opvatten en in de volgende jaren niet eens voor $\frac{1}{2}$ tot eene herhaling van enkele weken opkomen, zoo als nu de regel is, — te verwachten zeg ik, dat die manschappen bruikbaar zijn, bruikbaar blijven, en na volbragten militiepligt de kern van de schutterij zullen uitmaken, dit overschrijdt de billijke grens van eisch en verwachting, en kan slechts tot teleur-

(1) Aan de korps-bibliotheken wordt jaarlijks 3350 gulden besteed.

stelling leiden. Wil men zich deze besparen, dan is verbetering noodig in de eerste oefening, maar zeer bepaald in de herhaling; en om nu op mijne beurt de billijkheid omtrent het belang der ingezetenen en eene nuttige besparing van 's lands middelen niet uit het oog te verliezen, stel ik als minimum van herhaling, eene van 6 weken voor de geheele ligting die in een der twee volgende jaren tot de schutterij overgaat. 't Is thans het oogenblik niet hierover verder uit te weiden, en ik keer dus terug tot het Deensche leger, om in zijne hoofdtrekken verdere punten van verschil of overeenkomst met het onze te constateren.

Het hoofdgebrek van de Deensche organisatie, nmlijk dat bij het komen op oorlogsvoet kompagnïën, bataillons en batterijen uit elkander gerukt moesten worden, vinden wij in onze organisatie niet, en dit is een nieuw en een zeer belangrijk verschil in ons voordeel. Wij hebben bij het staande leger, ook in vrede, de taktische eenheden die wij te velde moeten brengen, en behoudens de verplaatsingen van personeel uit den aard der zaak op regelmatige wijze voortvloeiende, blijft dus alles in zijn geheel, en zijn de kaders gereed tot de opname van militiens en vrijwilligers. Wij hebben in dit opzigt dus niet de reorganisatie met hare nadeelige gevolgen te wachten, welke de Deensche toestand meebragt.

Eene andere vraag is het echter, of ons getal kompagnïën en bataillons in eene behoorlijke verhouding staat tot de sterkte der op te nemen troepen, dan wel of het nadeel van te sterke kompagnïën en bataillons zich ook bij ons zal voordoen; en verder, of wij gereed zijn om de verliezen te kunnen aanvullen, het leger onder stoom te houden? 't Is bekend, dat onze sterkte aan infanterie het volgend jaar moet bedragen eene 44 000 man (1), te verdeelen over 198 kompagnïën; de kompagnie zal dus gemiddeld 215 à 220 man sterk zijn, dus even sterk als ze in Dene-marken was, en veel sterker dan voor een rigtig beheer en bevel goed is. De bataillons klimmen dan tot 1100 man, d. i. zonder de 5de kompagnie tot 440 rot in front of 330 passen, en overschrijden dus insgelijks verre de grens door handelbaarheid en

(1) Men bedenke dat onze ligtingen nog beneden het wettelijk maximum blijven.

stemvermogen gesteld; in dit opzicht zouden wij met onze in oefening jonge troepen dus evenzeer in het nadeel zijn. Om dit nadeel weg te nemen, werd tot nu toe op het middel gewezen om de bataillons met slechts 4 ligtingen te laten uitrukken, dus te brengen op ruim 900 man (1) of 275 passen frontbreedte, de kompagnie op ruim 180 man, wat nog te veel is, en de 5de ligting te laten bij de 4de bataillons, die dan eene soort van reserve-bataillon worden, en bij de Depôts. Dit middel zal wel door de noodzakelijkheid worden voorgeschreven, zoo dikwijls een oorlog zal uitbreken vóór dat onze 5de ligting geoefend is; men heeft dan slechts over 4 te beschikken, moettende de oudste, ingevolge het ontwerp van wet op de schutterij, aan deze worden afgegeven. Hoe zal het nu echter in dat gunstigste geval uitzien bij die 4de bataillons en Depôts, want houdt men 6 ligtingen onder de wapens, dan wordt de zaak nog slimmer. In dat gunstige geval moeten die achtergelaten kompagniën elk opnemen eene 80 militiens boven hare organieke sterkte, en klimmen dus elk tot 300 soldaten, onder welke — men bedenke dit — eene 150 die eene herhaling van oefening noodig hebben, en eene 115 à 120 rekruten, terwijl haar bovendien toevloeijen de rekruten-vrijwilligers, om niet te spreken van de minder valiede bestanddeelen der veld-bataillons. Hoewel nu bij bataillons en kompagniën tot vestingdienst bestemd de sterkte aan manschappen ruimer kan genomen worden, zoo is het echter voor de tegenwoordige kaders van die kompagniën eene ondoenlijke taak om dat getal rekruten behoorlijk te oefenen boven de gewone diensten, en met de aanvulling van ons leger zou het dus waarschijnlijk niet veel spoediger gaan dan het in Denemarken gegaan is: het besproken expedient blijkt onvermogen te zijn.

De oplossing van deze kwestie brengt er mij toe om de tegenwoordige organisatie van onze Depôts, waarvan de spoedige, geregelde en deugdelijke aanvulling van het leger afhangt, van naderbij te beschouwen.

Onze Depôts bestaan per regiment infanterie uit 2 kompagniën voor het personeel, en eene hoofdadministratie met magazijnen voor het materieel, maar een en ander ineen geweven, zoodat de

(1) De vrijwilligers bij de kompagniën blijvende.

Depôt-kommandant in vreedstijd veelal, in oorlogstijd uit den aard der zaak lid is van de hoofdadministratie, en de twee kompagnies-kommandanten tevens als commissaris voor de keuringen moeten fungeren. Zoo is het in beginsel ook bij de andere wapens. Reeds is aangetoond hoe onvoldoende de Depôt-kompagniën in het gunstigst geval voor hare taak zullen zijn, wanneer zij in oorlogstijd behalve hare eigen rekruten, miliciens en vrijwilligers, nog ligtingen van de veld-bataillons moeten opnemen; op dat zelfde tijdstip nu dat zij overkropt worden met personeel, zullen de kompagnies-kommandanten en de chef bovendien handen vol werk hebben in de magazijnen, en zich met dat personeel weinig kunnen inlaten. Maar er is meer. Zeer vele Depôts- en magazijnen bevinden zich in plaatsen waar ze in oorlogstijd niet kunnen blijven, b. v. Maastricht, Breda, Bergen op Zoom, Middelburg, Arnhem, Deventer. Op dat tijdstip van volhandigheid moet dus ook nog worden verhuisd; en hoe zich nu dat alles moet kruisen: inpakken en kleeden, verplaatsing naar elders en opnemen van militiens, magazijnsdiensten, marscheren en oefening van rekruten, kan een ieder gemakkelijk beseffen. Ik voorzie verwar- ring en stoornis; ik vermeen dat eene dergelijke organisatie voor oorlogstijd gebrekkig en onvoldoende is, vooral thans nu men slechts over dagen kan beschikken om zich voor te bereiden, en dat zij voor vreedstijd overvloed meebrengt in magazijnen en administratief personeel. Immers is het noodig dat ieder korps een eigen magazijn hebbe, met eene eigen personeel van kwartiermeesters, administrateur van kleeding, schrijvers en oppassers? Kunnen niet verschillende korpsen even goed door een zelfde magazijn bediend worden? Is het laken voor het eene regiment goedgekeurd ook niet goed voor het andere, van welk wapen ook, en zoo met de verdere artikels? Het antwoord kan, dunkt me, niet twijfelachtig zijn. Mijns inziens zou het zaak zijn die afzonderlijke magazijnen en hoofdadministratiën op te heffen, en in plaats daarvan voor het geheele leger 5 algemeene of centrale magazijnen en hoofdadministratiën op te rigten, met zelfstandigen werkkring en chef, in plaatsen waar ze in oorlogstijd veilig kunnen blijven, b. v.: te 's Bosch voor N.-Brabant en Limburg, te Dordt voor Zeeland en Gelderland, te Gouda voor Zuid- en Noord-Holland, te Utrecht voor Utrecht en Overijssel, te Groningen voor Groningen, Fries-

land en Drenthe, — en die indeeling nog enkel voor het gemak der administratie in vreedstijd, terwijl in oorlogstijd ieder korps zich uit het naastbij gelegen magazijn voorziet. Verzendingen naar de onderdeelen moeten nu dat de korpsen zoo verspreid liggen toch ook geschieden; maar die centrale magazijnen behoeven dan niet zoo als thans bij elke garnizoensverandering te worden meêgevoerd, hetgeen vrij wat beslommering, scheepvrachten en verdere transportkosten en beschadiging zal voorkomen; er is bezuiniging mogelijk op de administratie ten bate van de strijders; de korpschefs, ontlast van regtstreeksche bemoeijng en verantwoording omtrent die magazijnen en hoofdadministratiën, zullen zich meer kunnen wijden aan hunne eigenlijke taak bij het personeel; de korpsen worden meer mobiel; in oorlogstijd is het materieel waar het blijven kan, en de depôts voor het personeel kunnen zich onmiddelijk en onverdeeld met de instructie van de rekruten en de aanvulling van het leger bezig houden.

Dit komt dus in de eerste plaats neer, op eene afscheiding van de Depôts voor het personeel van die voor het materieel en centralisatie van de laatsten.

Maar nu hebben wij bovendien gezien dat de personele Depôts, ten minste de 2 kompagnien per regiment infanterie, voor eene rigtige instructie en aanvulling onvoldoende zijn; en daarom wensch ik verder, eene uitbreiding van deze tot 4 kompagnien per regiment, eene voor elk veld-bataillon, of anders gezegd: de oprigting per regiment van een Reserve-bataillon van 4 kompagnien in plaats van het tegenwoordige Depôt, met een versterkt kader van allezins geschikte instructeurs en officieren, bij voorkeur te stationneren in die plaatsen, waar zij in oorlogstijd kunnen blijven en waar de centrale magazijnen tevens gevestigd zijn. Zij zijn bestemd om in oorlogstijd alle rekruten op te nemen en te oefenen, en hebben daartoe een versterkt kader; hunne geoefende manschappen geven zij daarentegen grootendeels aan de 4^e bataillons, bestemd tot vestingdienst, met een gewoon kader, of waar ten gevolge van verliezen aanvulling noodig is; de 3 overige bataillons van elk regiment, voor het leger te velde bestemd, rukken uit met 4 ligtingen.

Op die wijze zouden, naar mijne bescheiden meening, de na-deelen aan onze tegenwoordige organisatie verbonden, grootendeels

weg te nemen zijn. Het vermeerderen van de kompagniën met 18 tot het oprigten van reserve-bataillons, zal zeker eenig geld kosten, maar men koopt voor dat geld onder anderen eene ge-regelde en verzekerde aanvulling van het hoofdwapen, en gedeel-telijk zou die som reeds gevonden worden door centralisatie van magazijnen en hoofdadministratiën. Voor zooveel het restant en hetgeen meer voor oefening noodig is, 's lands middelen mogt te boven gaan, zou, indien de voorafgegane beschouwingen juist-zijn, de kavallerie de bezuiniging binnen zekere grenzen moeten dragen. Want wij mogen in onze legerorganisatie niet die wan-verhouding omtrent dit wapen aantreffen, als in de Deensche te signaleren viel, ik moet toch de meening deelen van zeer geachte krijgskundigen, dat ons land met wat minder kavallerie maar beter geoefende en verzekerde infanterie ook beter te verdedigen is. Evenzoo, en in verband hiermede, deel ik de meening, dat de vervanging van 2 onzer 4 rijdende-batterijen door 4 veldbatterijen eene zeer nuttige wijziging in de tegenwoordige verhouding der wapens zou uitmaken, om aan infanterie en schutterij 3 stukken op de 1000 man te kunnen geven. Ik herhaal het: kolossale wanverhoudingen als in het Deensche leger vindt men in het onze niet, en ook in dit opzigt valt de vergelijking zeer in ons voordeel uit; toch is die verhouding ook bij ons niet de juiste, en acht ik eene wijziging, eene verplaatsing van middelen in den aangegeven noodig, met het oog op onze volkswapening en onze Indische belangen, welke beiden door eene versterking van onze infanterie- en artillerie-kaders gebaat worden.

Het woord *volkswapening* herinnert mij dat ook deze tot de actieve strijdkrachten behoort, waarop in Denemarken gerekend werd, waarop wij voor niet minder dan eene 50 000 man, dus voor de helft van onze legermagt, moeten rekenen. Denemarken heeft geleerd wat eene volkswapening beteekent wanneer die in vredestijd niet behoorlijk is voorbereid, en heeft zijne zorgeloosheid met nederlaag op nederlaag geboet. De ondervinding onlangs aan gene zijde van den oceaen opgedaan is niet minder spre-kend: „au commencement de la guerre,” zegt een bevoegd niet-militair beoordeelaar, E. DUVERGIER DE HAURANNE (1), „l'Amérique

(1) „*Huit mois en Amérique*”: *Revue des Deux Mondes*, 1 Septembre '65.

avait une armée de citoyens: ses commerçants, ses ouvriers, ses
 laboureurs s'étaient un jour éveillés soldats. Rien de plus beau
 que ce soulèvement unanime, rien de plus fort, disait-on, que
 cette armée nationale, composée d'hommes pensants et convaincus.
 Cependant au premier choc ils furent dispersés; braves mais
 étonnés de la résistance, effrayés de la discipline, ils comprirent
 que la guerre n'est pas le jeu facile qu'ils avaient songé, et en
 peu de mois ces héros improvisés étaient rentrés plus au moins
 glorieux dans leurs foyers." En nu moest men toevlugt nemen
 tot het kostbare en trage werfstelsel, tot de huurlingen; en zoo
 bleef de oorlog vier jaren voortwoeden; en wie zal ons zeggen
 hoeveel millioenen dollars, hoeveel duizende menschenlevens,
 welk een zee van jammer en ellende die ondervinding aan Amerika
 gekost heeft! Overtuiging, geestdrift, vaderlandsliefde, 't zijn steeds
 magtige hefboomen waar zij steun vinden in eene geoefende le-
 germagt; maar ze zijn thans minder dan ooit in staat om die
 te improviseren, te vervangen; ze zijn minder dan ooit bestand
 tegen getrokken geweren en kanonnen, door geoefende handen
 bediend. Aan geestdrift, aan vaderlandsliefde zal 't onze schut-
 terij in 't uur van gevaar zeker niet ontbreken; maar wil het
 haar niet ontbreken aan geoefendheid, wil zij ernst worden, dan
 zal er in de eerste plaats, door eischen van diensttijd en van
 bekwaamheid bij de wet te stellen, een waarborg moeten ver-
 kregen worden voor de deugdelijkheid van hare kaders. Een op
 gunstige uitzonderingen na ongeoeffend of onvoldoend geoefend,
 zoo als het tegenwoordige, staat nagenoeg gelijk met geen kader,
 en voor dit belangrijk deel van onze weerbaarheid zouden wij wel
 niet achterstaan, doch aanvankelijk weinig voor hebben op Dene-
 marken: dit is onze zwakste zijde, en die het dringendst voor-
 ziening vereischt. De geheele schutterij moet ten minste de wapens
 leeren gebruiken waarmee zij vechten moet, dus kunnen schieten;
 terwijl de bataillons, die onmiddellijk het veldleger met eene
 12 à 16 000 man moeten versterken, zich bovendien moeten weten
 te beschermen door tirailleurs, en te bewaken. Voor het geheel
 dus geregelde beweging in rij en gelid en schieten; voor de laatste
 categorie bovendien tiraileren in verband met de gesloten orde,
 en velddienst. Dit voor de schutters, en hieruit zijn de eischen
 van bekwaamheid aan het kader te stellen gemakkelijk af te lei-

den. Met de kennis van ons verdedigingsstelsel heeft het nog zoo'n haast niet. Met het overige heeft het wel haast, indien het niet reeds te laat is; want leerde het voorbeeld van Denemarken ons overtuigend, dat wij alleen op ons zelven moeten rekenen, niet minder overtuigend is het gebleken, dat in onzen tijd slechts weinige weken den vredestoestand van het eerste treffen met den vijand scheiden, en dat, wie bij het dreigen van het onweer niet terstond daartegen gewapend is, eer hij het vermoedt, door zijn bliksems verpletterd ligt. Deze veranderde toestand drukt vooral kleine staten, met magtige en heerschzuchtige bureu, die thans in luttel tijds en zonder groote inspanning een legermagt van 50 000, van 100 000 man aan de grenzen kunnen zamentrekken; voor die kleine staten is het „*pàra bellum*” niet langer voldoende, zij moeten gereed zijn. Wij. M. H.! hebben dus met onze schutterij geen oogenblik tijds te verliezen, en om niet andermaal een geheel jaar te verliezen, zelfs al wordt het Regerings-ontwerp aangenomen, moest men nu, in den winter, reeds terstond beginnen met de vorming van de kaders, wier vaderlandsliefde toch wel den dwang der wet niet zal noodig hebben. Het leger heeft daartoe instructeurs beschikbaar, en 't is te meer zaak hiervan een ruim gebruik te maken en de schutterij op zich zelve te leeren staan omdat het leger, naar mijne berekening, in oorlogstijd slechts weinig kader zal kunnen missen. Toch zal er dan vrij wat te doen zijn, om vele plattelands-schutterijen gereed te maken, en 't is ook met het oog daarop, dat ik aandrang op eene krachtige organisatie van onze Depôts, die hier zullen moeten bijspringen, op eene versterking van de infanterie- en artilleriekaders. Kaders, kaders en nog eens kaders — Denemarken roept 't ons andermaal toe — dat zijn de vereischten om een leger daar te stellen.

Hier M. H.! moet ik deze vergelijking van de beide legers staken om niet op te onzekerden bodem en tot valsche gevolgtrekkingen te komen. Hoewel ik mij bepaalde bij de levende strijdkrachten, moet uit dit overzicht toch gebleken zijn, dat wij, wat de toestand onzer passieve verdedigingsmiddelen betreft, de vergelijking met Denemarken in geenen deele behoeven te ontwij-

ken, al is ook de onze onvoldoende. Het was ook in dit opzigt te werk gegaan met weinig voortvarendheid, zoo als gebleken is, en met weinig overleg, door in plaats van zijne hoofdstellingen te verzekeren, nog gelden te besteden aan de uitgebreide Eider-linie welke eigen krachten te boven ging, en die met achterlating van het materieel, even als de Dannewirke den vijand werd prijs gegeven: Denemarken had dus geene eigenlijke, en toch nog schadelijke vestingen. Doch laten wij de dooden rusten en terugkeeren tot de levenden, om de slotsom van mijne vergelijking op te maken. Voor mij is die slotsom deze: dat de toestand van het Deensche leger algemeen veel te gunstig, de onze te ongunstig is voorgesteld; dat men verder bij de verklaring van Denemarken's nederlaag, te weinig gewigt toekende aan die zedelijke oorzaken van verzwakking waarop mijn aanhef wees: afval van gewesten, vertrouwen op bondgenooten, staatkundige verdeeldheid, spanning tusschen vorst en volk, oorzaken van verzwakking waarvoor wij — 't is met meer grond dan ooit te verwachten — bewaard zullen blijven. Die bemoedigende slotsom van mij u onderzoek mogt mij echter niet blind maken voor de leemten en gebreken welke, naar mijne meening, het hier behandelde deel ook van ons krijgswezen aankleven, en ik zou aan plicht en overtuiging te kort hebben gedaan met die te verheelen. Die overtuiging aan rijper oordeel te onderwerpen, vooral door een kalmen terugblik op de thans beter bekende Deensche omstandigheden van '64, deze juister te doen beoordeelen, en vertrouwen te wekken waar ontmoediging mogt zijn ingesloten, dit M. H.! stelde ik mij voor toen ik ten slotte gehoor gaf aan de vereerende uitnoodiging van het Bestuur om dezen avond als spreker op te treden.

De Voorzitter bedankt den heer Booms, uit naam der Vergadering, voor zijne gehouden voordragt en stelt de gelegenheid tot het voeren van discussiën open.

De heer STIELTJES verzoekt het woord om eenige nadere inlichtingen te geven, daar eene reis naar Sleeswijk-Holstein, in November en December 1864, hem in de gelegenheid heeft gesteld het terrein te leeren kennen. Wat hij te zeggen heeft zal meer

zijn het nader bevestigen der gevoelens van den heer Booms, met wien hij omtrent meest alle punten instemt, dan wel eene kritiek. Op een paar punten slechts zal hij zich eenige bemerkingen veroorloven.

Zoowel wat de gevoelens als de sterkte der bevolking betreft is Nederland volgens Spreker in het voordeel ten opzichte van Denemarken. Nederland toch telt $3\frac{1}{2}$ millioen inwoners; Denemarken telde er slechts $2\frac{1}{2}$ millioen, waarvan $1\frac{1}{2}$ millioen, op de eilanden in Jutland woonachtig, zuiver Deensch en 600 000 in Holstein en Lauenburg zuiver Duitsch waren; terwijl van de 400 000 inwoners in Sleeswijk, die, in het Zuidelijk gedeelte van Duitschen- of Frieschen- en die in het Noorden (ongeveer de helft of 200 000) van Deenschen oorsprong konden gerekend worden.

De inwoners nu van Zuidelijk Sleeswijk en van Holstein-Lauenburg droegen de Deensche regering een haat toe, grooter dan die der Walen tegen de Hollanders in 1830, zoodat de Deensche regering slechts kon rekenen op eene bevolking van 1 700 000 zielen, namelijk de zuivere Denen; hieruit volgt dus dat Nederland, in geval van oorlog, ten dien aanzien een groot voordeel zou hebben boven Denemarken.

Bovendien was bij het Deensche leger de indeeling gebrekkig; bij de inlijving had men op de nationaliteit geen acht geslagen, maar de manschappen der verschillende gewesten bij alle korpsen ingedeeld, dit werkte natuurlijk zeer nadeelig, en ofschoon Rüstow spreekt van de geheele ontbinding van slechts één enkel regiment (het 14e in Holstein) bestond toch een derde der soldaten uit Duitschers, die in de andere deelen van het leger verspreid waren en waarop niet viel te rekenen. Dit verklaart ook het groot aantal gevangenen na elk gevecht; de Duitschgezinde manschappen liepen over of lieten zich gevangen nemen — zelfs onder de Deensche Sleeswijkers schijnt dit te zijn voorgekomen — doordien de Pruisen en Oostenrijkers de gevangen gemaakte Sleeswijk-Holsteiners in vrijheid stelden maar de Denen uit Jutland en de eilanden behielden.

Van de sterkte van het terrein heeft men, volgens den heer STIELTJES, veelal een te hoog denkbeeld; dat terrein laat zich in drie groote deelen scheiden; het westelijk gedeelte of de Marschlanden bestaat uit polders, gelijk aan de onze.

De Noordzee heeft op de Westkust 10 voet verschil tusschen ebbe en vloed, de polders liggen meestal ter halver hoogte, zoodat zij bij vloed 5 voet onder en bij eb 5 voet boven water zijn. De Treene, die aan de Westzijde een steunpunt voor de verdediging uitmaakt, watert te Friedrichstadt door sluizen in den Eider uit en heeft weinig verval; de oevers kunnen bij vloed, waarvan de invloed zich tot voorbij Hollingstedt doet gevoelen, geïnundeerd worden. Die oevers zijn bovendien laag en hier en daar moerassig; het schijnt dat de Denen zich hierdoor genoegzaam gedeckt hebben geacht, althans zij hebben de inundatie niet gesteld, wat door het openen der sluizen te Friedrichstadt twee malen daags mogelijk was. Ook de Pruissen en Oostenrijkers schijnen een aanval op dit gedeelte als niet geraten beschouwd te hebben.

Het middelste gedeelte van Sleeswijk wordt ingenomen door de zoogenaamde Geestlanden, veelal weinig of niet bebouwde heidevelden hier en daar met wallen doorsneden.

Het Oostelijk gedeelte, dat op vele plaatsen steil uit de kust oprijst, is heuvelachtig en doet denken aan de omstreken van Arnhem of Nijmegen. Golven of Fjorden treden hier diep in het land, dat door boschjes, wallen met kreupelhout (de zoogenaamde *knicken*), kleine rivieren en binnenmeren vrij doorsneden en ook goed bebouwd is.

Van het eigenlijke Dannewirk hadden de Denen, zeer onverstandig, grooten ophef gemaakt. Op de hooge Geest- of heidegronden ligt de oude Margarethen-wal, uit de 14^e eeuw dagteekenende, een groot massief van aarde dat alleen als lijdelijk beletsel eenige waarde had. Daar vóór waren in de laatste jaren eene menigte veldschansen op de drooge heidevlakte opgeworpen. Spreker heeft deze laatsten niet meer gezien daar, terstond na de vermeerstering, die werken geslecht zijn; de grondslag echter, die nog duidelijk van de heide te onderkennen viel, was aan den regtervleugel niet breeder dan 20 of 25 passen waaruit, brengt men de taluds in rekening, gemakkelijk is af te leiden dat het gewone veldwerken zijn geweest.

De inundatie vóór het regtergedeelte van het eigenlijk Dannewirk moest gesteld worden door de Rheider-Au, een onbeduidend beekje met een verval van 42 voet tusschen Groot-Rheide en de Treene. Zes of zeven dwarsdammen waren aangelegd om de inun-

datie op peil te houden. Deze, die 's zomers onmogelijk is door gebrek aan water, was nu gesteld, maar daar men met het aantal dammen te zuinig was geweest stond er wel veel water boven elken dam, maar weinig daar beneden, waardoor de inundatie doorwaadbaar bleef. Voegt men hierbij dat het begon te vriezen, dan mag men aannemen, dat die inundatie weinig bescherming verleende en dat dus het besluit van DE MEZA om deze stelling te ontruimen, zeer goed is geweest.

Alles te zamen genomen was de heidestreek in het midden van Sleswijk niet meer geaccidenteerd dan vele streken in Gelderland, bijv. om Zutphen, maar het bleek in dezen oorlog hoe een klein beletsel, bij ongunstige omstandigheden, groot oponthoud kan veroorzaken. Op den 1^{en} Februarij stootte het leger der Verbonden op de Sorge, een beekje dat een half uur van zijnen oorsprong den straatweg doorsnijdt en eene breedte heeft van 15 voet. De oevers zijn, zooals dit in zandgronden meesttijds het geval is, nu eens meer, dan eens minder steil en op de laagste plaatsen welligt 3, op de hoogste 10 voet boven den waterspiegel. Toen Spreker zich dáár bevond, stond er 1 voet water en was de stroomsnelheid ongeveer 2 voet per secunde. Tijdens den oorlog waren de bruggen vernield, en hoewel Rüstow vermeldt, dat één eskadron van de Lichtensteiner-huzaren (Hongaren), die aan het hoofd der bondgenooten marscheerden, over de beek wist te komen, hoorde Spreker van de bevolking dat dit onjuist was en dat het slechts aan één enkelen huzaar gelukt was de beek over te gaan, alvorens de bruggen gereed waren. Door dit oponthoud ging één dag voor de Verbonden verloren en werd hunne vervolgende beweging, voor het oogenblik, gestuit.

De Koningsberg, bij Oberselk, is een gewone heuvel, de hellingen bedragen niet meer dan ongeveer $\frac{1}{10}$; sommige Duitschers hebben er echter hoog van opgegeven, zoo als zij in dezen veldtogt veelal beeken tot rivieren, heuvels tot bergen, veld- tot vestingwerken gemaakt hebben, om daardoor hunne overwinningen glansrijker te doen schijnen.

Het terrein bij Oversee is door den heer STIELTJES in de maand December bezocht bij nagenoeg dezelfde weersgesteldheid als toen in Februarij het gevecht aldaar geleverd werd; het had eerst gesneeuwd en daarna geijzeld, zoodat de grond bij uitstek glibberig

mogt heeten; de hellingen van den grooten weg zijn gering hoogstens $\frac{1}{10}$; de Treene, hier 15 voet breed, doorsnijdt bij Oversee den straatweg. Volgens de officiële opgaven beproefden de Lichtensteiner-huzaren hier eene charge, maar te vergeefs; dit moet, naar Sprekers meening, geenszins verwondering baren, aangezien, tijdens hij *dáár* was, een eskadron Pruissische dragonders, dat den weg langs kwam, uithoofde der gladheid de paarden aan de hand moest leiden en dat was toen slechts een marsch in vredestijd, terwijl de gladheid niet zóó groot was of Spreker had met een rijtuig den weg van Flensburg tot Oversee, zonder het minste bezwaar, in ongeveer een uur tijds afgelegd.

Wat de Düppeler-schansen aangaat, deze hadden iets meer dan veldprofiel, maar bezaten hoegenaamd geene grachtsverdediging, noch uit de werken zelve, noch uit de nevenliggende en het ontbrak haar ten eenemale aan bomvrije lokalen, daar de blokhuizen hierin zeer gebrekkig voorzagen en, doordien zij boven den wal uitstaken, spoedig vernield werden. Ook deze werken waren reeds geslecht en Spreker zag alleen de ruïnen der van beton vervaardigde kruidmagazijntjes, die men had laten springen.

Na het vermelden dezer bijzonderheden vestigt de heer STIELTJES de aandacht op *twee* punten, waarin hij met den heer Booms van meening verschilt. Deze heeft het *stelsel van cassatie*, van 1650, waarover in de 1^e Vergadering gesproken is, veroordeeld en als zijn gevoelen doen kennen dat het *reductie-stelsel* beter was. Volgens Spreker is dit *thans* het geval, maar niet in 1650; *toen* had men men geene volkswapening, maar werden de soldaten man voor man geworven; *toen* kon men dus een leger niet plotseling uitbreiden en had dus het onderhouden van kaders voor *twee- of drie-maal* de gewone vredessterkte geen doel.

Wat betreft de vergelijking tusschen de verdedigingswijze van Denemarken en de onze is de heer STIELTJES van oordeel: dat Denemarken in één voornaam opzicht zeer in het voordeel is geweest. Bij den terugtocht van het Dannewirk naar de Düppelerstelling is geen enkel man achtergebleven en werden alleen de zware vuurmonden, 72 in getal, prijs gegeven. Spreker gelooft niet dat, bij een terugtocht van ons leger, er één Nederlandsch bevelhebber zijn zal, die op zich durft nemen het groot aantal vuurmonden en het materieel, dat wij in verschillende vestingen

hebben, achter te laten; zoodat wij niet onverdeeld en onverzwakt als de Denen, maar welligt met *de helft*, misschien slechts met *een derde* onzer magt achter de rivieren zullen komen.

De heer Booms wenscht op een paar punten, door den heer STIELTJES besproken, te antwoorden, het overige der rede van dien geachten spreker is eene bevestiging zijner voordragt.

Volgens den heer STIELTJES zou Rüstow opgeven dat één Deensch regiment, door den afval van het Duitsche element, ontbonden werd, maar Rüstow spreekt van *zeven* korpsen en schat het verlies op 6 000 man.

Omtrent het cassatie-stelsel van 1649 gelooft Spreker dat zijne meening door den heer STIELTJES niet goed begrepen is; hij heeft zich noch vóór, noch tegen dat stelsel verklaard en alleen gezegd dat hetgeen in Denemarken geschied is overeenkwam met hetgeen in 1650 door de Staten van Holland werd doorgedreven; hij heeft geene partij gekozen, maar afgescheiden van het bekende verschil in toestanden, meent hij toch, dat wanneer men geene nevenbedoelingen op politiek terrein onderstelt, de Prins in het gelijk was, omdat het toch altijd gemakkelijker is manschappen dan kaders aan te werven.

Wat eindelijk aangaat den terugtogt op Flensburg, vergeleken met een eventueel terugtrekken van ons leger van den IJssel op de Utrechtsche-linie, daarover zegt de heer Booms niet te hebben gesproken, omdat hij de operatiën en het defensie-stelsel buiten beschouwing heeft gelaten en alleen de organisatie behandelde.

Daar niemand verder het woord vraagt, gaat men over tot de ballotage van 47 kandidaten, die allen tot lid worden aangenomen.

De Voorzitter sluit hierop de Vergadering.

De 1^e Secretaris,
JOOST.